

Sociological analysis of Subaltern studies in Iran

Saeed Hashemi*, Abazar Ashtari Mehrjerdi**

Ehsan Rahmani Khalili***

Abstract

Inferior man is marginalized and unable to exercise power in society, not necessarily an economic threat. The downtrodden of the modern age is not limited to one class, but also includes minorities, marginalized social groups, critics, women, etc., who are always under threat of having their citizenship rights revoked. The main goal of the current research is to review and analyze the content of Subaltern studies and the new formulation of the set of basic concepts related to this field. Descriptive-analytical research method, in terms of practical purpose, relying on the method of qualitative content analysis-synthesis of researches in the period (2009-2024), through the collection of data with documentary and library methods in the form of books, articles, treatises and the research projects related to the research topic, by screening and refining the data, out of (103) cases, finally (84) documents have entered the analysis stage, which according to the descriptive findings of the research, the most frequent inferiority research with (31%) in 2023, in the field of sociology (33.3%), with (59.5%) qualitative research method and (80%) purposeful sampling method, by professors and students of postgraduate courses in Social sciences, language and literature (Persian, Arabic and English) have been conducted.

* Ph.D. Candidate of Political Sociology, Department of Sociology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran, hashemeesaeed.cm@gmail.com, iD: 0000-0001-5564-6122

** Assistant Professor of Sociology, Department of Science and Technology Studies, Institute of Cultural and Social Studies, Tehran, Iran (Corresponding Author), ashtari@iscs.ac.ir, iD: 0000-0002-3127-7008

*** Assistant Professor of Sociology, Department of Sociology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran, ehsan5171@gmail.com, iD: 0000-0003-2688-2083

* This article is extracted from the doctoral thesis.

Date received: 29/09/2024, Date of acceptance: 10/11/2024

The analytical results of the research also determined: Inferiority in Iran is a multidimensional problem in social, political, economic and cultural structures, which is caused by a set of factors and challenges such as differences, restrictions and social pressures, gender inequality, repressive policies, discrimination and Unequal laws, poverty and income inequality, traditional and religious cultural attitudes, domestic and social violence, lack of hope for the future, lack of access to education and suitable job opportunities, etc. are tied. The necessity of legal and social changes, strengthening protective laws, increasing social awareness, and creating equal opportunities are some of the suggestions of this research to improve the condition of the downtrodden in Iran.

Keywords: Subaltern studies, Inferiority, qualitative analysis, sociological, Iran.

Introduction

The daily life of human beings is always with dualities such as high and low, north and south, white and black, have and have not, superior and inferior, better and worse, ugly and beautiful, pure and impure, strong and weak, oppressor and cruel, cruel and The oppressed, the worker and the employer, the ruler and the condemned, the master and the subject, the capitalist and the poor, and the superior and inferior are tied. The above basic concepts, in terms of agency: as the individual capacity of individuals for independent social action and making free choices and in relation to the structural position: are considered to be very effective factors that determine or limit their individual and social agency and action. they do Therefore, it seems important and necessary to review and analyze the content of Inferiority studies. In the late 1980s, the first historians of the Inferiority school of historiography started writing history with a new perspective as a branch and field of postcolonial studies (Postcolonialism) along with literary criticism and feminist studies. Shah Beit project of Subaltern Studies Group (SSG) is the problem of inferiority that considers the lower layers of society in a way that is not necessarily only made by the logic of capital. This is the theoretical difference between Inferiority studies and Marxism. Its theoretical relationship with feminism is that the subordinate has become sexual, and therefore it is necessary to study it with the help of feminist theory (Spivak, 2000, p324-340). The main goal of the Inferiority study group was to investigate the effects of colonialism and nationalism on Indian history with a new reading, so that the lower classes of society and those who had been neglected by historians before them and how they resisted the elites and colonialism became the main topic of

discussion. Moini Alamdari, 1385: 9). The researchers of this field, although in the Indian subcontinent (the most populous country in the world, indebted to the caste system and colonial experience) and under the influence of British historians affiliated with the Marxist school of history from below, such as Thompson and Eric Hobsbawm, began to study inferiority, but they gradually distanced themselves from this school and in other geographical areas and under the influence of the thoughts of Michel Foucault, Edward Said and Spivak, they became inclined towards postmodernism.

Analyzing the problem of inferiority requires choosing a scientific approach and placing it on the right place in the system of concepts that have been written over decades and centuries in relation to this comprehensive concept. One of the main currents in relation to the inferior is the Marxist views of Antonio Gramsci, who considered inferiority as a central signifier in the focus and used the term inferior for the first time in an article entitled Notes on the History of Italy and in the form of class analysis to describe groups like used to be dominated, exploited and subjugated by the hegemony of the elite ruling classes. According to Gramsci's point of view, the lower classes can include workers, peasants and other groups that are prevented from gaining power. He used the word inferior as the equivalent of the concept of subordinate and as a tool in his description of class, and in his works, he paid attention to two deficiencies in Marx's thinking at the same time, one of which is disregard for politics and the other for culture. In general, the history of the historical lower classes is completely episodic and Gramsci does not extend the concept of the lower classes to the lower classes of all periods, he differentiates between the modern and pre-modern lower classes. In his thought, the topic of inferior social groups or classes does not only include the working class or the proletariat, but also includes many other components of society. For Gramsci, the inferior is the central core of his thought.

Considering that the peasant and rural inferior concepts are no longer responsive to the new types and forms of inferiority of modernity, we are forced to accept that we must believe in the renewal of the concept of inferiority in the 21st century. A hegemonic subject who now demands a broader title and dimensions to respond to the needs that are the fruit of modernity, a subject who is promised equal opportunities and equal privileges and equal rights. The downtrodden of the modern age is not limited to one class, but also includes minorities, marginalized social groups, critics, women, etc., who are always under threat of having their citizenship

rights revoked. It is on this basis that Gramsci considered the economic approach in Marxism to be outdated and believed that social groups of the civil society cannot be brought together under the banner of this approach, because the concept of the economic class is no longer able to express inequalities and marginalized minorities and social groups in It does not include, different gender groups, immigrants, followers of certain religions and sects are elements that do not belong in the same class, so the concept of inferior should be expanded.

In an article that talks about inferiority and superiority, it is necessary to emphasize the keyword power as one of the most important and common concepts in humanities and social sciences, due to its constant presence in social relationships. Power is an inherent issue of social relations, which is meaningful in one relationship and by applying it to another, and this mediating property causes the order of society. In the contemporary general political and philosophical attitude, power is always considered equivalent to government, and government is considered the only owner of the privilege of power, and the people lack it. Based on this attitude, the main conflict in societies is the conflict between the superiors-power holders and the inferiors-people without power/left on the sidelines. There is another critical point of view in post-colonial studies, which belongs to the Indian thinker Gayatri Chakravorty Spivak. He is one of the most important theorists in the field of subaltern-feminist studies, who has a critical look at the literature of post-colonial societies, and his main focus is on the female subaltern, and in fact, the representation of the voice and mentality of the subaltern, especially women. The most beautiful and important speech of Spivak is an article entitled "Can the subjugated people speak"?

As it can be seen from the definitions and opinions of the thinkers and experts of inferiority studies, the issue of inferiority is a fundamental issue in the daily life of man, whose important effects and fateful consequences shape the social life of people in the society. to give Therefore, the researcher by studying the subaltern literature under the subaltern studies project and a new formulation of these researches and practical theories related to the research topic as the main goal of the research, in line with the basic research questions (what are the various dimensions of modern subaltern? Are the general dimensions Social and political can also be attached to the citizens of the society, especially the young generation of Iran, as a stigma of inferiority, along with the common concepts and classifications of inferiority (economic and sexual), trying to emphasize the importance of the issue.

Inferiority as a social issue by relying on the multiplicity and diversity of previous researches, to discover the hidden layers of inferiority in other social and political levels, and not only sexual and economic, by using the research method of qualitative content analysis-supercomposition of data, in the range 2009-2024 to pay.

Materials & methods

The current research is a qualitative research with an interpretive approach and content analysis method, based on the Sandelowski & Barroso Method. This method has a structured pattern for qualitative analysis of text and extraction of concepts in the meta-composite method and has a seven-step pattern in the analysis of research history. The main method of collecting research data is library studies.

The meta-synthesis method is considered a meta-study and a qualitative research method that uses the information of the findings extracted from the studies of others in the context of the related subject to answer the main question of the research. The researcher aims to combine the secondary data obtained from other studies to respond to the results of his research and obtain new results in the form of indicators, main concepts and micro categories. In terms of implementation, this method has seven steps: 1) specifying the primary and main goal; 2) systematic study of literature (searching for materials and collecting them); 3) searching and selecting appropriate articles (screening and selecting articles related to research); 4) research information extraction (disaggregated research results); 5) analysis and combination of different research results in one component (placing similar variables in terms of indicators in a category of different research findings); 6) controlling and evaluating the quality of the category (the correctness of the category and the connection of the category with the basic concepts from the scientific and specialized point of view) and 7) presenting the findings of the combination in the form of a qualitative model (conceptual model). Based on this model and the method chosen for this research, taking into account the main goal of the research, which was to review and qualitatively analyze the observed studies of inferiority, Iran in a certain period of time, using keywords such as subaltern studies, inferior, superiority, Iran. On the margins of the survivors, women, youth, special social groups, from among the sources and scientific and reliable interventions (Google Scholar, Nurmaz and Civilica) to search for books, scientific-research articles and theses. Graduate studies were paid. Although numerous and diverse

works of over (103) items related to the research topic were observed, but with the necessary refinement and screening, the majority of items lacking validity and scientific validity were removed, and the section in table number one (84 items) corresponds to the inferiority issue. They were selected in Iranian society and entered the analysis phase as documents.

In addition, considering the requirement of literature review and previous studies in order to create knowledge and theoretical sensitivity in doing the work of the doctoral thesis in this field, the study of books on the history of inferiority (Torej Atabaki, 1401), Government and inferiority - the rise and fall of authoritarian modernization in Turkey and Iran (Toraj Atabaki, 1402), narratives of the life of inferiority in Iran (Yazdani Nasab and Taslimi Tehrani, 1402), which includes a collection of specialized articles about lived experiences inferiority was also conducted from categories such as addiction, signs of physical suffering, marginalized people, religiosity, informal life, informal jobs, the role of the government, gender, women (infertile) and family.

In the next step, after studying the important books and articles mentioned below, extracting information containing abstracts and excerpts of previous researches in the form of coded slips was recorded. In the analysis of texts and phrases, using qualitative stereotypes, similar and corresponding research results were formulated and combined in the form of desired categories. In the final step, after re-examining the information and evaluating the results obtained from matching them with related basic scientific concepts, the conceptual model of the research with social, economic, cultural, political, feminist and psychological components was formed. Each of the mentioned components have been specified with different and meaningful dimensions, micro and macro concepts, which are included with full interpretation in the form of table number (2).

Discussion & Result

The description of the result has been prepared in the form of separate tables, and due to the large amount of content, its results have been included in the abstract and discussion section of the article. According to the qualitative data analysis, in the main text of the article, the analysis and concepts related to the main topic of inferiority. With a brief definition of these cases, the descriptive findings of the research in a certain period of time (2009-2024) have shown: the highest number of

inferiority studies in 2023 (31%), in the field of sociology (33.3%). It has been done with qualitative research method (59.5%) and targeted sampling method (80%).

The abundance of data is based on the fact that the majority of scientific research conducted in the field of humiliation and scientific research on it by professors and students of postgraduate courses (master's and doctorate) in the field of social sciences (sociology, social issues, policy making, development and social welfare) and language and literature (Persian, Arabic and English).

The issues related to inferiority have been carried out in a targeted manner with the qualitative research method in order to analyze and investigate the various problems and harms of this statistical population.

Conclusion

Subaltern studies investigate and analyze the mutual relationship between the superior class and the subordinate class, and since inferiority has been seen as a multi-dimensional problem, the main goal of this research was to analyze the qualitative content and combine the data of related researches in Iran. In this regard, 84 documents were selected for research. Based on this, the content analysis of relevant texts resulted in the classification of effective and related factors as follows:

A) Social

The content of social inferiority studies in Iran refers to a set of conditions and inequalities that some groups or people in society face due to various factors such as gender, social class, ethnicity, religion, etc. This phenomenon can appear in different ways in the society and lead to issues such as rejection, humiliation or social feminism. The main concepts of this field are mixed with gender issues and women who face restrictions in many fields, including social, economic and political rights, and these gender inequalities are evident in access to job opportunities, education and political participation.

Economic and social differences between different classes of society can also lead to inequality in access to resources, services and opportunities. People from lower classes may have fewer opportunities for personal and social advancement due to poverty and lack of resources. Ethnic and religious minorities may also face discrimination and inequality in access to rights and public services, which can also lead to social and economic marginalization.

Another important issue is education, which lack of access to quality education is another factor that can aggravate social inferiority. Inequality in the education

system may cause deeper divisions in the society and between its classes. In addition to these cases, social restrictions and harassment that occur in public spaces may prevent women from participating in social activities and public arenas such as stadiums and concerts. Social pressures are also involved here, which increases the patriarchal society's expectations of women to play certain roles such as motherhood or housekeeping. Domestic and social violence against women has been observed as one of the serious problems in Iran, which somehow puts women in a subordinate position, and many women refuse to report these violence to official and law enforcement agencies due to fear of consequences or lack of legal protection. they do Hope is a word that people live with, the feeling of hopelessness towards the future and the lack of equal and suitable opportunities for personal and social progress can fuel the psychological inferiority of people in society. In the modern world, the discussion of virtual space and access to free media is one of the most important issues in the daily life of citizens, and in the case of unreasonable restrictions and obstruction of these channels, groups or individuals from the society will have less access to social media and will be more affected. They find an informal cognitive space in contrast to alienation from their social identity.

b) Political

Content analysis of political inferiority in Iran refers to a situation in which some groups, minorities, factions and individuals are deprived of equal rights and opportunities in the country's society and political system due to their ethnic, religious, political or social characteristics. This phenomenon can appear in different ways and have deep effects on people's political and social life. The discussion of power and hegemony are the basic pillars of subordination, especially in the political sphere, which are applied by the superior to the inferior in a relationship and are even reproduced in this process. Legal restrictions are among the things that exist for many religious, ethnic and gender minorities, and they face restrictions in the field of political, social and cultural activities, which examples of these restrictions can include the impossibility of running in elections or participating in political activities. be Monitoring the behavior and clothing of women due to the existence of non-interactive atmosphere and cultural policies can strengthen the feeling of inferiority in them. With the supervision of official institutions in Iran, the imposition of censorship and restrictions on video and audio media, and even tightening the control of some dissidents, many critical voices and views cannot be expressed freely, which can weaken democracy, the lack of formation of a An open

political atmosphere leads to the weakening of public participation as well as low political participation in the society. The existence of discrimination and restrictions in employment matters and specific job opportunities is one of the cases that deprived the group, ethnicity or the opposing political movement from these job and employment opportunities, which can ultimately fuel economic and social inequalities. The lack of representation in decision-making institutions for social and political and even ethnic and religious groups in government and policy-making institutions may lead to disregard of their needs and demands, which weakens or lacks the presence and voice of this part of the society. It will follow the necessities of their inferiority. The role of the government as a political institution, the ruling ideology, the conflict of interests and political opposition and the existence of a general top-down perspective provide the grounds for human inferiority in the modern era, such as political literature in which women are active in social and political fields. It is said that they may face repression and restrictions and even their activities may be hindered.

e) Cultural

Studies of cultural inferiority in Iran indicate that some traditions, practices, customs and cultural beliefs may benefit certain classes or groups and put others in unequal and disadvantaged situations. Cultural, ethnic, sexual, linguistic, religious or social characteristics are among the factors that are evident in this field and put marginalized groups or people under pressure or discrimination, and from its deep consequences on daily life and identity. People of the society cannot be oblivious. One issue is the issue of ethnic identity, which has happened to various groups and minorities and are subject to discrimination and neglect of their cultural identity, which can include restrictions on holding ceremonies, celebrations and cultural activities such as collective drumming ceremonies in Iranian Kurdistan. . Another important cultural factor that is inextricably linked with identity and culture is language and dialect. Since the official language of the country (Persian) is often recognized as the standard language, linguistic minorities such as Kurds, Baluchs, Turks and Arabs may face restrictions in accessing education and media, which can lead to marginalization. become the culture of other languages, which is clearly evident in the conducted research, that the majority of studies are organized with Persian language. These are the traditions, customs and ceremonies that have formed the main structure of the culture, so some traditions and customs that benefit certain groups, by themselves, put other groups in discriminatory and unequal situations,

which can also lead to the weakening of the cultural identity of the minorities of the Iranian society. Just as the discussion of the education of inferiority is considered one of the important axes of research in the macro-social, cultural, economic and political fields, it should be said: the system If education is designed to ignore or distort the culture and history of certain groups, it can lead to cultural inferiority. The field of religion and knowledge has a wide and important discussion in Iran's mixed society with religiosity, which has been accompanied by many ups and downs, and some intellectuals and religious dissidents, or followers of unofficial religions or religious minorities (such as Baha'is, Zoroastrians, etc.)) faces legal and social restrictions and discrimination, which can have negative effects on their identity and personal and social life. In the field of cultural and cross-cultural psychology, the issue of lack of access and lack of counseling services, psychological treatment related to cultural taboos about mental health is raised, which can prevent people from receiving appropriate help and the grounds of their humiliation, inferiority and rejection. to bring along The existence of traditional attitudes that include cultural and social beliefs define traditional roles for women and limit them to certain areas.

d) economic

In studies of economic inferiority of Iran, a situation has been observed in which groups, minorities or individuals are deprived of equal access to economic resources, job opportunities, welfare and desirable life facilities due to social, gender, ethnic, religious or political characteristics. It is very clear that this issue has direct and indirect consequences on the life of people in the society. Disorganized and unproductive social and economic conditions can even lead to an increase in depression and anxiety in the society, and these psychological problems can affect the quality of life of different strata of people. It has been proven that the high rate of poverty and income inequality in Iran, especially in low-privileged, marginal and rural areas, fuels economic inferiority, which can lead to lack of access to health, educational and social services. lead to The lack of optimal access to financial resources is one of the unavoidable cases in the field of economy, because the low-income groups of society, the unemployed and unstable jobs, and even some minorities, may not be able to access financial resources and necessary support such as loans and bank facilities. that this can prevent self-sufficiency, entrepreneurship, business development and micro and macro economic activities. The keywords of work, employment and ownership are fundamentally related to the economic field,

341 Abstract

therefore there are restrictions and discrimination in the access of some groups to work and ownership of property, especially people on the margins of society, villagers, suburbanites, youth or ethnic and religious minorities. It has caused the lack of access to public or private jobs and suitable job opportunities for these groups, which in the economic structure of the society, leads these people to economic inferiority. The issue of economic inequalities has a meaningful relationship with the feminist approach, because women say that they face discrimination in the labor market such as lower wages, more limited job opportunities, and lack of access to managerial jobs, and these inequalities are the basis of women's economic dependence on men. It provides in such a way that the woman is placed against the powerful man as the needy sex.

Bibliography

- Amiri, Jahangir and others (1401). "Analysis of Gayatri Spivak's inferiority complex in Rih al-Junub's novel with a case study of women." *outspoken Thirteenth year (new period)*, number 48, pp. 1-20. [in Persian]
- Amirpanahi, Mohammad, Namian, Fatemeh (1403), Understanding women's lived experience of inferiority, *Social Welfare Quarterly*, 24(92). [in Persian]
- Azdanlu, Hamid (1400). *From colonialism to colonialism discourse: a window to postcolonial literature and theories*. Tehran: Ney. [in Persian]
- Amirbrahimi Khoshmehr, Fatemeh Zahra, Moghimnejad Hosseini, Seyed Mehdi, Muridi, Mohammad Reza. (1402). Discourse Analysis of Inferiority: Photographic Representation of inferiority in Iran from 1350s to 1390s. *Sociology of Art and Literature*, 15(1), 53-73. doi: 10.22059/jsal.2023.357309.666235. [in Persian]
- Bertens, Hans (2007). *Literary Theory the Basics* (2nd ed.). London and New York: Taylor & Francis.
- Danon, Josephine (2018), *Feminist theory*, translated by Farzaneh Raji, third edition. Tehran: Cheshme.
- Farahbakhsh, Alireza; Ranjbar, Rezvaneh (2018). "Examination of the concept of inferior other in the novel of the same name by Jhumpa Lahiri." *Criticism of foreign language and literature*. The 16th period, No. 22, pp. 165-189. <https://doi.org/10.29252/clls.16.22.165>. [in Persian]
- Guo, Xialou (2007). *A Concise Chinese-English Dictionary for Lovers*. Hamburg: Anchor Books Press. Also available online at <https://z-lib.org>.
- Gandhi, Leila (2011). *Postcolonial theory*. Translated by Maryam Alamzadeh and Homayun Kakasoltani. Second edition. Tehran: Institute of Cultural and Social Studies.
- Guo, Xiaolu (2014). *A compact dictionary of Chinese to English words for lovers*. Translated by Reyhane Vaidar. Tehran: Phoenix.

- Ismailian Azari, Zahra, Eskoui, Narges, Dadashi, Hossein. (1402). Analysis of the representation of gender ideology in the stylistic layers of Persian personal mourning poems. *Linguistic and rhetorical studies*, 14(34), 249-274. doi: 10.22075/jlrs.2023.30074.2253. [in Persian]
- Lalhriatpuii, Annabel (2019). "Xiaolu Guo's Village of Stone as an Autobiography". *International Journal of English Language, Literature and Translation Studies* 6(4), pp. 57 – 61.
- McNay, Lois (2000). *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Malden, MA: Polity Press.
- Morton, Steven (2012). *Gayatri Chakraborty Spivak*. Translated by Najmeh Qabi. Tehran: Bidgol. <https://fidibo.com/book/137101>.
- Mozafarnejad, Tobi, Najjar, Ismail. (1402). The reflection of Spivak's concept of inferiority in the nine-part plays of Mil Haider Rafo and Mastane, the history of the forgotten by Naghme Samini. *Women in culture and art*, -. doi: 10.22059/jwica.2023.367618.1984. [in Persian]
- Nouri, shadmanfaat. (1402). Post-colonial reading of the travelogue "People and Rituals in Iran" by Madame Karlaserna (case study: Rasht city). *Social and Cultural Strategy*, 48(12), 1025-1054. [in Persian]
- Rashidi, Jamal. (1402). urban social policy regime and social exclusion; The narrative of removing the body and poverty from the city. *Iranian Journal of Sociology*, 23(4), 3-25. doi: 10.22034/jsi.2023.563373.1622. [in Persian]
- Salimi, Aliullah (1383). "Immigrant literature, a new book: introduction and criticism of Shali's novel along the silk road." *Book of the week website*. <http://ketabehafteh.ir/thisweek/NOTE2.ASP#no3>. [in Persian]
- Sabzeei, Mohammad Taghi, Roshanpour, Amin. (1402). Qualitative study of domestic violence against marginalized women based on contextual method (case study: marginalized women of Khorram Abad city). *Women's Research Journal*, 14(46), 61-89. doi: 10.30465/ws.2024.47638.4017. [in Persian]
- Sansebli, Bibi Raheel; Fatehi, Seyyed Hasan (2016). "Analysis of Gayatri Spivak's concept of "subordination" in Vasini Al-Araj's novel Memleke Al-Frasheh with a case study of women." *Criticism of contemporary Arabic literature. The seventh period, number 13*, pp. 55-75. <https://doi.org/10.29252/MCAL.7.13.55>.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2017). *Can the inferior speak?* Translated by Ayoub Karimi, Tehran: Nashr Falat.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2018), *Theory on the Margins*, translated by Peyman Khanmohammadi, Tehran: Ban Publishing.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2006). *In Other Worlds. Essays in Cultural Politics*. London: Routledge.
- Shahrokhi, Mahasti (1374). "Rice along the Silk Road (part of the novel)". *Cluck No. 67*, pp. 186-189. [in Persian]
- Shahmiri, Azadeh (2009). *Postcolonial theory and criticism*. Tehran: Alam. [in Persian]

343 Abstract

- Sharifi, Ali, Abbasi Shawazi, Mohammad Taghi, Inayat, Halima, Mahmoudiani, Sirajuddin. (1402). The entanglements of the social construction of gender and independent international migrations of Iranian women. *Journal of the Iranian Demographic Association*, 18(36), 305-357. doi: 10.22034/jpai.2024.2012821.1309. [in Persian]
- Thomas, P. D. (2018). Refiguring the Subaltern. *Political Theory*, 46(6), 861-884. <https://doi.org/10.1177/0090591718762720>.
- Tafreshi motlaq, Leila (2009), "Postcolonial Studies in Migration Literature", *Political Science*, No. 10, pp. 211-222. [in Persian]
- Yazdani Nesab, Mohammad, Rahimi, Samaneh. (1403). Passive subjugation: Representation of subjugation in the novels *Tangsir* and *Seng Sabor* by Sadegh Chobak. *Sociology of culture and art*, 6(1), -. doi: 10.22034/scart.2023.62848. [in Persian]
- Zene, Cosimo. 2013 .*The Political Philosophies of Antonio Gramsci and R. Ambedkar*, New York: Routledge.

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران

سعید هاشمی*

اباذر اشتری مهرجردی**، احسان رحمانی خلیلی***

چکیده

انسان فرودست، در حاشیه مانده و ناتوان از اعمال قدرت در جامعه است، نه لزوماً تهدید اقتصاد. فرودستان عصر مدرن محدود به یک طبقه نیستند، بلکه اقلیت‌ها، گروه‌های اجتماعی مطرود، منتقدان، زنان و غیره را نیز دربر می‌گیرد، آنان که همیشه تهدیدی برای لغو حقوق شهروندی‌شان دارند. هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی و تحلیل محتوای مطالعات فرودستان و صورت‌بندی نو از مجموعه مفاهیم اساسی مرتبط با این حوزه است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، از نظر هدف کاربردی، با تکیه بر روش تحلیل محتوای کیفی-فرا ترکیب پژوهش‌ها در بازه زمانی (۱۳۸۸-۱۴۰۳)، از طریق گردآوری داده‌ها با روش اسنادی و کتابخانه‌ای در قالب کتب، مقالات، رساله‌ها و طرح‌های پژوهشی مرتبط با موضوع تحقیق بوده است که با انجام غربالگری و پالایش داده‌ها از میان ۱۰۳ مورد، نهایتاً ۸۴ سند وارد مرحله تحلیل شده‌اند که بر اساس یافته‌های توصیفی پژوهش، بیشترین فراوانی تحقیقات فرودستان با (۳۱٪) در سال ۱۴۰۲، در حوزه‌ی مطالعاتی جامعه‌شناسی (۳۳.۳٪)، با (۵۹.۵٪) روش تحقیق کیفی و (۸۰٪) شیوه نمونه‌گیری هدفمند، توسط اساتید و دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی رشته‌های علوم

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه،

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران، hashemsaaced.cm@gmail.com

** استادیار جامعه‌شناسی، گروه مطالعات علم و فناوری، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی،

تهران، ایران (نویسنده مسئول)، ashtari@iscs.ac.ir

*** استادیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، دانشگاه آزاد

اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران، ehsan5171@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰

اجتماعی، زبان و ادبیات (فارسی، عربی و انگلیسی) صورت گرفته است. نتایج تحلیلی پژوهش نیز مشخص کرده است: فرودستی در ایران، مساله‌ی چند بُعدی در ساختارهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است که با مجموعه عوامل و چالش‌هایی از جمله تفاوت، محدودیت و فشارهای اجتماعی، نابرابری جنسیتی، سیاست‌های سرکوب‌گر، تبعیض و قوانین نابرابر، فقر و نابرابری درآمدی، نگرش‌های فرهنگی سنتی و مذهبی، خشونت‌های خانگی و اجتماعی، عدم امید به آینده، عدم دسترسی به آموزش و فرصت‌های شغلی مناسب و ...، گره خورده است. ضرورت تغییرات قانونی و اجتماعی، تقویت قوانین حمایتی، افزایش آگاهی اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر از پیشنهادات این تحقیق برای بهبود وضعیت فرودستان ایران است.

کلیدواژه‌ها: مطالعات فرودستان، فرودستی، تحلیل کیفی، جامعه‌شناختی، ایران.

۱. مقدمه و بیان مساله

زندگی روزمره بشر همواره با دو گانه‌هایی چون بالا و پائین، شمال و جنوب، سفید و سیاه، دارا و ندار، برتر و کمتر، بهتر و بدتر، زشت و زیبا، پاک و نجس، قوی و ضعیف، ستمگر و ستمبر، ظالم و مظلوم، کارگر و کارفرما، حاکم و محکوم، ارباب و رعیت، سرمایه‌دار و فقیر و فرادست و فرودست گره خورده است. مفاهیم اساسی فوق، در مقام عاملیت به عنوان ظرفیت فردی اشخاص برای کنش اجتماعی مستقل و ساخت انتخاب‌های آزاد و در نسبت با جایگاه ساختاری از عوامل بسیار موثری به شمار می‌روند که عامل و کنش فردی و اجتماعی او را تعیین و یا محدود می‌کنند. از این رو، بررسی و تحلیل محتوای مطالعات فرودستان امری مهم و ضروری بنظر می‌رسد. اولین مورخان مکتب تاریخ‌نگاری فرودستان در اواخر دهه ۱۹۸۰ به عنوان شاخه و رشته‌ای از مطالعات پست کلونیال (Postcolonialism) در کنار نقد ادبی و مطالعات فمینیستی دست به نگارش تاریخ با نگاهی جدید زدند. شاه بیت پروژه‌ی مطالعات فرودستان (Subaltern Studies Group-SSG)، مساله‌ی فرودستی (Inferiorty) است که لایه‌های پائینی جامعه را به گونه‌ای در نظر می‌گیرد که لزوماً تنها برساخته منطبق سرمایه نیست. این تفاوت نظری مطالعات فرودستان با مارکسیسم است. هدف اصلی گروه مطالعاتی فرودستان، بررسی تأثیرات استعمار و ناسیونالیسم بر تاریخ هند با خوانش جدید بود تا طبقات پایین اجتماع و کسانی که پیش از این مورخان از آنها غفلت کرده بودند و نحوه مقاومت آنها در مقابل نخبگان و استعمار به موضوع اصلی بحث تبدیل شد (معینی علمداری، ۱۳۸۵: ۹). پژوهشگران این حوزه، اگرچه در شبه‌قاره

هند (با تجربه نظام کاستی و استعماری) و تحت تأثیر مورخان انگلیسی وابسته به مکتب مارکسیستی تاریخ از پایین (History from below) همچون ای پی تامپسون و اریک هابسبام آغاز به مطالعات فرودستان کردند، اما به تدریج از این مکتب فاصله گرفته و در سایر گستره‌های جغرافیایی و تحت تأثیر افکار اندیشمندانی چون میشل فوکو، ادوارد سعید و اسپواک به پست مدرنیسم گرایش پیدا کردند.

واکاوی مسأله‌ی فرودستی نیازمند انتخاب رویکرد علمی و قرار گرفتن بر جایگاه درست در منظومه‌ی مفاهیمی است که در طی دهه‌ها و حتی سده‌های گذشته در رابطه با این مفهوم فراگیر به نگارش درآمده است. یکی از جریان‌های اصلی در رابطه با فرودستان، دیدگاه‌های مارکسیستی آنتونیو گرامشی است که فرودستی را به منزله‌ی یک دال مرکزی در کانون توجه داشته و اصطلاح فرودست را نخستین بار در مقاله‌ای با عنوان یادداشت‌هایی بر تاریخ ایتالیا و در قالب تحلیل طبقاتی برای توصیف گروه‌هایی به کار گرفت که توسط هژمونی طبقات حاکم نخبه تحت سلطه، استثمار شده و به انقیاد درآمده‌اند. در نگاه یانگ نیز فرودست، انسانی در حاشیه مانده و ناتوان از اعمال قدرت در جامعه است نه لزوماً تهیدست اقتصادی. با چنین تعریفی گروه‌هایی از اقلیت‌های مذهبی یا قومی و زنان نیز در بسیاری از جوامع در حاشیه قرار می‌گیرند و از جمله گروه‌های فرودستان به شمار می‌آیند (یانگ، ۱۳۹۰: ۴۱۰).

آمارتیا سن اقتصاددان برجسته هندی هم از زبان مردم محروم سخن گفته و اولین دانشمند اقتصادی است که جایزه نوبل را در این رشته، نه به دلیل پیشبرد تئوری‌های اقتصاد، بلکه به دلیل نشان دادن اهمیت آزادی، آموزش، سواد، بهداشت، لزوم مبارزه با سوء تغذیه و گرسنگی و ... به دست آورده و بیش از هر چیز به دلیل داشتن نگاه انسانی و اخلاقی به علم اقتصاد شهرت دارد. بر مبنای خوانش آثار سن، عمده مقولات نظریات توسعه‌یافتگی او به مسائل اساسی از جمله تبعیض، نابرابری جنسیتی، فقر اخلاقی در اقتصاد، توسعه اقتصادی، توسعه نیروی انسانی، نقش سازنده زنان در توسعه، اصول و مبانی آزادی و حقوق اجتماعی، محیط زیست و توسعه پایدار، غفلت از فرهنگ، قابلیت ذاتی افراد و نحوه به‌کارگیری آن معطوف است. وی در مهم‌ترین کتاب خود "توسعه به مثابه آزادی" توسعه را به منزله گسترش آزادی‌های واقعی برای بهره‌مندی مردم در نظر گرفته است. کلمه کلیدی نآزادی (Unfreedom) نیز به این معنا مورد توجه واقع شده است که توسعه هنگامی محقق می‌شود که "نبود آزادی" از بین برود، چه آزادی در تبادل افکار و

چه آزادی در مبادله کالا، در حقیقت در این دیدگاه انسان‌ها هم ابزار توسعه و هم هدف آن در نظر گرفته می‌شوند.

از منظر آمارتیا سن، توسعه با مسائل و رشد انسانی سروکار دارد، به گونه‌ای که تحقق این مهم، مستلزم حذف منابع اصلی مخالف آزادی به شرح فقر و استبداد، فرصت‌های اقتصادی اندک و محرومیت اجتماعی نظام‌یافته، غفلت از ایجاد تسهیلات عمومی و عدم تسامح یا مداخله بیش از حد دولت‌های سرکوب‌گر است.

لذا آنچه از تعاریف و نظریات اندیشمندان و صاحب نظران مطالعات مربوط به فرودستی بر می‌آید، این مساله امری بنیادین است که در عرصه‌های گوناگون زندگی روزمره‌ی انسان جاری و تاثیرات مهم و تبعات غیرقابل اجتناب آن، به نوعی ساخت زیست اجتماعی افراد در جامعه را شکل می‌دهد. از این رو، پژوهشگر با مطالعه‌ی ادبیات فرودستان در صدد است به بررسی و تحلیل کیفی مساله فرودستی در ایران و ارائه یک صورتبندی نو از این پژوهش‌ها پردازد که زمینه‌های اساسی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را شامل شده و اهم عواملی همچون نابرابری، بی‌عدالتی، نآزادی، تبعیض، در حاشیه ماندگی، عدم توسعه پایدار، عدم آگاهی، عدم دسترسی مطلوب به آموزش، اقتصاد وابسته، اقلیت‌های قومی و مذهبی، فرهنگ و هویت، انقطاع نسلی و ... را در بر می‌گیرد.

۲. مبانی و چارچوب مفهومی

مطالعات فرودستان: رابطه متقابل طبقه حاکم و طبقه تابع فرودست را تحلیل می‌کند و از این طریق تأثیر متقابل سلطه و تبعیت را در نظام‌های استعماری به ویژه هند بررسی می‌کند. گرچه روش‌های این جنبش به سایر ملت‌ها، فضاها و تاریخ‌های دیگر اعمال و به حوزه‌های مطالعاتی دیگر اندیشمندان نیز گسترانیده شده‌است. اصطلاح فرودست در مطالعات فرودستان، اشاره به کار مارکسیست ایتالیایی آنتونیو گرامشی دارد. از زمانی که رانجیت گوها برای اولین بار این اصطلاح را در پیروی از گرامشی به منظور اشاره به دهقانانی که در نظام سرمایه‌داری صنعتی ادغام نشده بودند به کار برد، تا کنون دامنه معنایی این اصطلاح تکامل یافته‌است. امروزه هر شخص یا گروهی که خواه به دلیل نژاد، طبقه، جنسیت، گرایش جنسی، نگاه انتقادی، قومیت یا مذهب از رتبه یا جایگاه پایین تری برخوردار باشد، می‌تواند موضوع مطالعات فرودستان باشد.

به تعبیری از منظر گرامشی طبقات فرودست می‌توانند شامل کارگران، دهقانان و دیگر گروه‌هایی باشند که از دستیابی به قدرت بازداشته شده‌اند. او واژه فرودست را هم‌ارز مفهوم زیردست و ابزاری در توصیفش از طبقه به کار برد و در کارهای خود هم‌زمان به دو کمبود در تفکر مارکس توجه کرد که یکی بی‌اعتنایی به سیاست و دیگری بی‌اعتنایی به فرهنگ است. به طور کلی تاریخ طبقات فرودست تاریخی کاملاً آپی‌زودیک است و گرامشی مفهوم فرودست را به فرودستان تمام ادوار تعمیم نمی‌دهد، او بین طبقات اجتماعی فرودست مدرن و پیشامدرن تفاوت می‌گذارد. در اندیشه‌ی وی، مبحث گروه‌ها یا طبقات اجتماعی فرودست تنها طبقه‌ی کارگر یا پرولتاریا را شامل نمی‌شود، بلکه بسیاری دیگر از اجزای جامعه را نیز در برمی‌گیرد. فرودست برای گرامشی هسته‌ی مرکزی اندیشه‌اش محسوب می‌شود (D. Thomas, 2018). با توجه به اینکه مفاهیم فرودست دهقانی و روستایی دیگر پاسخگوی انواع و اشکال جدید فرودستی مدرنیته نیست، ناگزیر قائل به تجدید مفهومی فرودست در قرن بیست و یک هستیم. سوژه‌ای هژمونیک که اینک برای پاسخ به نیازهایی که ثمره‌ی مدرنیته است عنوان و ابعاد گسترده تری می‌طلبد، سوژه‌ای که به او وعده‌ی فرصت برابر و امتیازات برابر و حقوق برابر داده می‌شود و بر همین مبنا است که گرامشی رویکرد اکونومیستی در مارکسیسم را منسوخ دانست و معتقد بود تحت لوای این رویکرد نمی‌توان گروه‌های اجتماعی جامعه‌ی مدنی را گرد هم آورد، چراکه مفهوم طبقه‌ی اکونومیستی دیگر ناتوان از بیان نابرابری‌هاست و اقلیت‌ها و گروه‌های اجتماعی به حاشیه رانده شده را در بر نمی‌گیرد، گروه‌های جنسی متفاوت، مهاجران، پیروان ادیان و فرقه‌های خاص عناصری هستند که در یک طبقه نمی‌گنجد، لذا مفهوم فرودست را باید گسترش داد. در شرائطی که سخن از فرودستی و فرادستی باشد، تاکید بر کلیدواژه قدرت به عنوان یکی از مهم‌ترین و عام‌ترین مفاهیم در علوم انسانی و اجتماعی، به دلیل حضور همیشگی آن در مناسبات و روابط اجتماعی ضروری است. قدرت، موضوع ذاتی روابط اجتماعی است که در یک رابطه و با اعمال آن بر دیگری معنا می‌شود و همین خاصیت واسطه‌ای موجب سامان جامعه می‌شود. در نگرش سیاسی و فلسفی عمومی معاصر، قدرت همواره معادل حکومت تلقی می‌شود و حکومت، تنها صاحب امتیاز قدرت به حساب آمده و مردم فاقد آن هستند. بر پایه این نگرش، کشمکش اصلی در جوامع، تضاد بین فرادستان-صاحبان قدرت و فرودستان-افراد فاقد قدرت/در حاشیه مانده است.

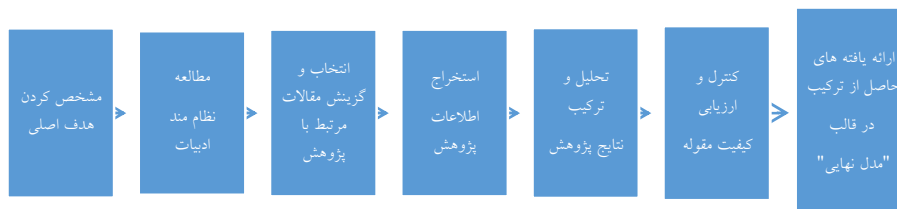
نظریه هژمونی گرامشی، بحث مهمی در مطالعات فرهنگی و ایدئولوژی به شمار می‌رود. او در کارهای خود هم زمان به دو کمبود در تفکر مارکس توجه کرد که یکی بی‌اعتنایی به سیاست و دیگری بی‌اعتنایی به فرهنگ است. در واقع کارل مارکس هرگز به ضرورت راهبرد سیاسی در پیشبرد کمونیسم و همچنین درباره نقش دولت در تنظیم قواعد حیات اجتماعی و حفظ شرایط ضروری برای دوام سرمایه داری نیندیشید. چارچوب جبرگرایانه (دتر مینیستی) تفکر او به این ادعا بود که انقلاب اجتناب ناپذیر است، باید منتظر بمانیم تا شرایط اقتصادی مورد نیاز برای وقوع انقلاب فراهم آید. گرامشی در تحلیل بقا و استمرار سرمایه داری و عدم وقوع انقلاب‌های سوسیالیستی موضعی ضد اکنومستی اتخاذ کرد و بر نقش رو بناها به‌ویژه ایدئولوژی و فرهنگ تاکید داشت و معتقد بود استمرار سرمایه داری نتیجه هژمونی ایدئولوژیک در فرایندی است که در آن طبقه حاکم، جامعه را به شیوه ای اخلاقی و فکری هدایت و کنترل می‌کند. وی در نگاه خود به سیاست، مفهوم فرودستی را جزء اساسی پژوهش‌های سیاسی می‌داند که هدفش ارائه‌ی بینش مؤثر پیرامون روابط قدرت و هژمونی است. در نهایت او صرفاً در قالب مورخ به شناخت فرودستی و روابط آن با سیاست اکتفا نمی‌کند، بلکه آن را به "پراکسیس" پیوند می‌دهد و هدف از شناخت و آگاهی را رهایی عنوان می‌کند (Zene, 2013: 116-127).

با توجه به نقش و ارتباط مهم مفهوم توسعه با مساله فرودستی، رویکرد توسعه به مثابه آزادی که آمارتیا سن به‌عنوان یک رویکرد سیستمی مطرح کرده، رویکردی نوین در مباحث توسعه محسوب شده و با تاکید بر نقش فاعلی انسان به‌عنوان هدف و ابزار توسعه، می‌تواند پاسخگوی نیاز کشورها به یک رویکرد مناسب برای طراحی استراتژی‌های جامع توسعه باشد. این رویکرد در عین جامعیت در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مسیر حرکت در فرآیند توسعه را در سایه خلق امکانات آزادی برای انسان‌ها در حوزه‌های فوق می‌داند و معتقد است هدف توسعه نیز چیزی جز دستیابی به انواع آزادی‌ها (شامل برخورداری از امکانات و تسهیلات اقتصادی، فرصت‌های اجتماعی، آزادی‌های سیاسی و نظایر آن) نباید باشد. به عبارت دیگر، توسعه عصاره انواع آزادی‌ها و هدف اصلی آن حذف ناآزادی‌ها و افزایش دامنه انتخاب انسان‌ها است، یعنی توسعه برخورداری از زندگی دلخواه با توجه به هویت فرهنگی هر جامعه است. رویکرد قابلیت (approach Capability) نیز که مبنای رویکرد انسانی آمارتیا سن به توسعه است، در این زمینه مطالعاتی چشم انداز جامعی را پیشروی ما می‌گذارد. سن با پیوندی که میان آزادی،

عدالت و دموکراسی برقرار می‌کند، عاملیت بخشی به زنان را محور توسعه قرار می‌دهد. در این رویکرد، توسعه در درجه نخست باید با تمرکز بر توانمندسازی زنان، آزادی‌های ابزاری آنها را محقق سازد و در مرحله بعد، شرایط مناسب بیرونی را برای ابراز وجود و قدرت انتخاب‌گری آنها فراهم کند.

۳. روش‌شناسی

پژوهش حاضر، تحقیق کیفی با رویکرد تفسیری و روش تحلیل محتوا، با تکیه بر مدل سندلوسکی و باروسو (Sandelowski & Barroso Method) سامان یافته است. این روش دارای الگوی ساختارمند، برای تحلیل کیفی متن و استخراج مفاهیم در روش فراترکیب بوده و دارای یک الگوی هفت مرحله‌ای در تحلیل پیشینه پژوهش است. روش اصلی گردآوری داده‌های تحقیق از نوع مطالعات کتابخانه‌ای است. روش فراترکیب، فرامطالعه و یک روش تحقیق کیفی محسوب می‌شود که از اطلاعات یافته‌های مستخرج از مطالعات دیگران، در زمینه موضوع مرتبط برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش استفاده می‌کند. محقق بر آن است تا داده‌های ثانویه حاصل از سایر مطالعات را برای پاسخ‌گویی به نتایج تحقیق خود، باهم ترکیب نموده و نتایج جدیدی در قالب شاخص، مفاهیم اصلی و مقوله خرد، به دست آورد. از حیث اجراء، این روش دارای مراحل هفت‌گانه: (۱) مشخص کردن هدف اولیه و اصلی؛ (۲) مطالعه نظام‌مند ادبیات (جستجوی مطالب و جمع‌آوری آن‌ها)؛ (۳) جست و جو و انتخاب مقالات مناسب (غربال‌گری و گزینش مقالات مرتبط با پژوهش)؛ (۴) استخراج اطلاعات پژوهش (فیش‌برداری از نتایج پژوهش به صورت تفکیک شده)؛ (۵) تحلیل و ترکیب نتایج پژوهش مختلف در یک مولفه (قرار دادن متغیرهای مشابه به لحاظ شاخص در یک مقوله از یافته‌های متفاوت پژوهش)؛ (۶) کنترل و ارزیابی کیفیت مقوله (درستی مقوله و ارتباط مقوله با مفاهیم اساسی از نظر علمی و تخصصی) و (۷) ارائه یافته‌های حاصل از ترکیب در قالب یک الگوی کیفی (مدل مفهومی) می‌باشد.

شکل ۱. تفکیک گام های روش تحلیل فراترکیب

(سندلوسکی و باروسو-۲۰۰۶)

بر اساس مدل فوق و روش انتخاب شده برای این پژوهش، با در نظر گرفتن هدف اصلی تحقیق که بررسی و تحلیل کیفی مطالعات مشاهده شده ی فرودستان ایران در بازه زمانی مشخص بود، با استفاده از کلیدواژگانی چون مطالعات فرودستان، فرودست، فرادست، ایران، در حاشیه ماندگان، زنان، جوانان، گروه های خاص اجتماعی از میان منابع و مداخل علمی و معتبر (گوگل اسکولار، نورمگز و سیویلیکا) به جست و جوی کتب، مقالات علمی-پژوهشی و پایان نامه های تحصیلات تکمیلی پرداخته شد. اگر چه آثار متعدد و متنوعی بالغ بر (۱۰۳) مورد مرتبط با موضوع تحقیق مشاهده شد ولی با پالایش و غربالگری لازم، اکثریت موارد فاقد قابلیت روایی و اعتبار علمی حذف و بخش موجود در جدول شماره یک (۸۴) مورد، منطبق بر مساله فرودستی در جامعه ایران انتخاب و به عنوان سند وارد فاز تحلیل شدند.

ضمناً با توجه به الزام مرور ادبیات و مطالعات پیشین بمنظور ایجاد شناخت و حساسیت نظری در انجام کار رساله دکتری در این زمینه، مطالعه کتب تاریخ فرودستان (تورج اتابکی، ۱۴۰۱)، دولت و فرودستان-فراز و فرود تجدد آمرانه در ترکیه و ایران (تورج اتابکی، ۱۴۰۲)، روایت هایی از زندگی فرودستان در ایران (یزدانی نسب و تسلیمی طهرانی، ۱۴۰۲) که شامل مجموعه مقالات تخصصی در خصوص تجارب زیسته فرودستان از مقوله هایی چون اعتیاد، نشانه های رنج بدنی، حاشیه نشینان، دین داری، زیست غیررسمی، مشاغل غیر رسمی، نقش دولت، جنسیت، زنان (ناباروران) و خانواده است نیز انجام شده بود.

در گام بعدی و بعد از مطالعه اهم کتب و مقالات ذیل الذکر، استخراج اطلاعات حاوی چکیده و گزیده پژوهش های پیشین در قالب فیش های کد گذاری شده یادداشت برداری

شد. در بخش تجزیه و تحلیل متون و عبارات، با استفاده از کلیشه‌های کیفی به نوعی نتایج مشابه و متناظر تحقیقات در قالب مقوله‌های مورد نظر صورتبندی و ترکیب شدند. در گام نهایی، بعد از بررسی مجدد اطلاعات و ارزیابی نتایج حاصل شده از تطبیق آن‌ها با مفاهیم اساسی علمی مرتبط، مدل مفهومی پژوهش با مولفه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، فمینیستی و روانی شکل گرفت. هر یک از مولفه‌های مذکور نیز با ابعاد، مفاهیم خرد و کلان مختلف و معناداری مشخص شده‌اند که با تفسیر کامل در قالب جدول شماره (۲) درج شده است.

۴. پیشینه تحقیق

با توجه به حجم زیاد عناوین و محتوای ادبیات بررسی شده که تعداد قابل توجهی از آن به عنوان سند در تجزیه و تحلیل عملیاتی تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است و به دلیل وجود محدودیت‌های استاندارد در حجم پژوهش، از تکرار بخش چکیده‌ی مطالب خودداری و مجموعه اطلاعات درج شده است.

جدول ۱. مطالعات پیشین فرودستان

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
۱	امیرپناهی، نامیان ۱۴۰۳	فهم تجربه زیسته زنان از فرودستی	کیفی	زنان سرپرست خانوار تحت پوشش سازمان بهبودی کاشان	هدفمند	۲۰۶	جامعه شناسی	فرودستی، احساس درماندگی و بی‌قدرتی، تبعیض، تجربه زیسته، عطش حمایت بیرونی، زنان سرپرست خانوار
۲	یزدانی نسب، رحیمی ۱۴۰۳	فرودست منفعل: بازنمایی فرودستان در رمان‌های تنگسیر و سنگ صبور صادق چوبک	کیفی	رمان های تنگسیر و سنگ صبور	هدفمند	۲ رمان	جامعه شناسی، مطالعات فرهنگی	فرودستان، کلیشه های رفتاری، محصوربودگی، فرودست منفعل، انفعال، شیوه زیست به شدت غیراخلاقی در محیطی چرک و آلوده، آغشته به انواع انحرافات اجتماعی شدید از جمله قتل، فحشاء و کودک‌آزاری با اعتقاد به خرافه‌ها
۳	کرمانشاهی ۱۴۰۳	بررسی تطبیقی آموزه‌های قرآن و فمینیسم در موضوع حقوق جنسی در روابط زناشویی	توصیفی - تحلیلی	قرآن کریم و دیدگاه‌های مطرح فمینیستی	هدفمند	۲ متن	فقه و حقوق خانواده	تمکین، نشوز، لزینیسیم، سقط‌جنین، آزادی جنسی
۴	عنبری، سوری، جلایی پور ۱۴۰۲	بارخوانی نقادانه مطالعات فرودستان: مسئله سلطه فرودست و ضرورت یک بازاندیشی	تحلیل ثانویه	آثار سه چهره شاخص: گوها، چاکر ابارتی و اسپیواک	هدفمند	منابع مرتبط	جامعه شناسی توسعه و سیاست‌گذاری اجتماعی	ابژه پاکدست، اپیستمه امپریالیسم، سلطه فرودستان، تاریخ‌نگاری ضدنخبه‌گرا، مطالعات فرودستان
۵	سبزه‌ای، روشن پور ۱۴۰۲	خشونت خانگی علیه زنان حاشیه نشین	کیفی	زنان حاشیه نشین شهر خرم آباد	هدفمند و نظری	۲۰ نفر	جامعه شناسی مسائل اجتماعی	خشونت خانگی، زنان حاشیه نشین، نگرش مردسالارانه، زنان بی‌پناه در برابر خشونت
۶	اسکویی	گزاره های فمینیسم	توصیفی -	رمان هرس،	هدفمند	زنان جنگ زده	زبان و ادبیات	فمینیسم پساستعماری، خود و دیگری،

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۵۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	۱۴۰۲	پسااستعماری در رمان هرس	تحلیلی	نوشته نسیم مرعشی		جنوب ایران	فارسی	استعمارگریزی، جنسیت، هژمونی گفتمان استبدادی مردانه، زوال هویت جنسی زنانه
۷	اسمعیل‌یان، اسکویی، داداشی ۱۴۰۲	تحلیل بازنمایی ایدئولوژی جنسیتی در لایه‌های سبکی سوگ‌سروده‌های شخصی فارسی	توصیفی - تحلیلی	سوگ سروده‌های شاعران زن و مرد پارسی‌گو در ماتم فرزند و همسر	هدفمند	۲۳۴ بیت مردان و ۱۶۸ بیت زنان	زبان و ادبیات فارسی	بازنمایی، ایدئولوژی جنسیتی، مرثی، شخصی فارسی، سبک‌شناسی لایه‌ای، تحلیل گفتمان
۸	صفری ۱۴۰۲	مکانیسم بازار و قدرت بر شهر: فرودست‌سازی به مدد سلب مالکیت از شهروندان	کیفی	شهر سنندج	هدفمند	۳۲ نفر	جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه	شهر، بازار، سلب مالکیت، فرودست‌سازی
۹	شریفی، عباسی، عنایت، محمودیانی ۱۴۰۲	درهم‌تنیدگی‌های ساخت اجتماعی جنسیت و مهاجرت‌های مستقل بین‌المللی زنان ایرانی	کیفی	زنان مهاجر ایرانی ساکن در کشورهای توسعه‌یافته‌ی غربی	هدفمند گلوله‌برفی، نظری	۱۵ نفر	جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی	زنان، جنسیت، پدرسالاری، انسداد، مهاجرت بین‌المللی
۱۰	امیرابراهیمی، نژاد، مقیم، مریدی ۱۴۰۲	تحلیل گفتمان فرودستی: بازنمایی عکاسانه فرودستان در ایران از دهه ۱۳۵۰ تا دهه ۱۳۹۰	کیفی	عکس‌های مستند اجتماعی ایران بین دهه‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۰	هدفمند همگون	۱۰ مجموعه عکس	جامعه‌شناسی، هنر و عکاسی	تحلیل گفتمان، فرودست، بازنمایی، رنجبر انقلابی، عکاسی مستند اجتماعی ایران پذیر، ناپهنجار، مستضعف، قشر آسیب‌های غیرمولدکمتر برخوردار یا گروه
۱۱	رحمانی، شایان، سرشت،	بررسی فرودستی مضاعف زن مهاجر در رمان‌های «شالی به درازای جاده ابریشم» و «فرهنگ	توصیفی - تحلیلی	رمان‌های شالی به درازای جاده ابریشم - هستی شاهرخی و فرهنگ	هدفمند	۲ اثر	زبان و ادبیات فارسی	پسااستعمارگرایی، ادبیات مهاجرت، زن فرودست

۳۵۶ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۷، شماره ۱، بهار ۱۴۰۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	محمدی ۱۴۰۲	فشرده لغات چینی به انگلیسی برای عشاق» با تکیه بر نظریه اسپپواک		فشرده لغات چینی به انگلیسی برای عشاق از شیائولو گوئو				
۱۲	پور مرادی، ناری قمی، رهروی پوده، قاسمی سیچانی ۱۴۰۲	شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، مستشاران نظامی و سیاسی	کیفی	زنان لرستان در دوره قاجار	هدفمند	منابع اسنادی ابتدای دوره مدرن	معماری	شیوه زندگی، زنان لرستان، سیاحان، مستشاران نظامی و سیاسی
۱۳	رشیدی ۱۴۰۲	رژیم سیاستگذاری اجتماعی شهری و طرد اجتماعی، روایت زدودن بدن و فقر از شهر	کیفی	کودک زیاله گرد و معلولین نیازمند به ویلچیر	تصادفی نظری	۱۷ نفر	مطالعات و سیاستگذاری اجتماعی	سیاستگذاری اجتماعی شهری، بدن، هرمنوتیک ویرانگر، خشم شهری و محیط معلولیت‌ساز
۱۴	نوری، شادمفعت ۱۴۰۲	خوانش پسا استعماری سفرنامه «آدم‌ها و آیین‌ها در ایران» مادام کارلاسرنا	کیفی	کتاب «آدم‌ها و آیین‌ها در ایران»	هدفمند	فصل ۵۳ (روایت از شهر رشت)	جامعه‌شناسی	شرق‌شناسی، وام‌سازی، پی‌رنگ، استعمار، ایران‌شناسی
۱۵	مظفری نژاد، نجمار ۱۴۰۲	بازتاب مفهوم فرودست اسپپواک در نمایشنامه‌های نه‌بخش از میل و تاریخ فراموشان	کیفی	دو نمونه از آثار ادبیات نمایشی معاصر	هدفمند	نه‌بخش از میل اثر هیدر رافو و مستانه، تاریخ فراموشان اثر نغمه ثمینی	هنر ادبیات نمایشی	ادبیات تطبیقی، اسپپواک، ثمینی، رافو
۱۶	امیرابراهیمی، مریدی، مقیم نژاد	فرودستان در تصاویر عکاسانه: تحلیل نشانه‌شناختی مجموعه عکس‌های «میدان غار» و «رانده	کیفی	مجموعه عکس‌های مستند اجتماعی دهه ۱۳۹۰	هدفمند	«میدان غار» و «رانده شده از بهشت»	پژوهش هنر عکاسی	فرودست، تئولبر الیسم، نشانه‌شناسی اجتماعی، تصویر عکاسانه، عکاسی مستند ایران

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۵۷

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	۱۴۰۲	شده از بهشت» در دهه ۱۳۹۰						
۱۷	دلبری، رضوی پور، مشفق ۱۴۰۲	بررسی ابعاد ژنوکالچری فمینیسم در اشعار مناطق جغرافیایی فارس و عرب زبان: مطالعه موردی عالم تاج (ژاله) قائم مقامی و غاده السّمان	کیفی	مضامین اجتماعی اشعار مناطق جغرافیایی فارس و عرب زبان	هدفمند	اشعار عالم تاج قائم‌مقامی و غاده السّمان	زبان و ادبیات فارسی	فمینیسم، تطبیق، مشروطه، عرب
۱۸	نظری مقدم ۱۴۰۲	چگونگی بازنمایی هویت زن ایرانی در سفرنامه‌های خارجی عصر قاجار	کیفی	سفرنامه‌های خارجی عصر قاجار	هدفمند	۳۰ سفرنامه	گیلان‌شناسی تاریخ	تاریخ اجتماعی، بازنمایی، زنان، سفرنامه، قاجار
۱۹	راستگو، خادمیان، ادیمی ۱۴۰۲	اصلاحات ارضی لاهیجان و پیامدهای جامعه‌شناختی آن (مورد مطالعه: نواحی شرق استان گیلان)	کیفی	نواحی شرق استان گیلان	هدفمند	اسناد تاریخی	جامعه‌شناسی	حاشیه‌نشینی، مهاجرت، قشربندی، خوش‌نشینی، تحول فرهنگی
۲۰	مداح شورچه، زندی، روشن، کریمی ۱۴۰۲	بررسی تعاملات کلامی قضات با وکلا در شهر مشهد از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی حقوقی	کیفی	وکلا پایه یک دادگستری مشهد	هدفمند	۲۴ نفر	زبان‌شناسی	زبان‌شناسی اجتماعی حقوقی، تعاملات کلامی، رویدادهای حقوقی، وکیل، قاضی
۲۱	غلامی، قاضی نژاد، صادقی ۱۴۰۲	واکاوی تجربه‌ی زیسته زنان فروشنده شاغل در مراکز خرید شهر تهران	کیفی	زنان فروشنده شاغل در مراکز خرید جدید	هدفمند	۳۰ نفر	جامعه‌شناسی	مراکز خرید، زنان فروشنده، بهره‌کشی، خوشرویی تصنعی
۲۲	سقراط،	بازنمایی زنان در ضرب‌المثل‌ها،	ترکیبی	اصطلاحات و تعبیرات	هدفمند	ضرب‌المثل‌ها،	زبان‌شناسی	ضرب‌المثل، تالشی، تحلیل گفتمان

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	شعبانی ۱۴۰۲	اصطلاحات و تعبيرات تالشی جنوبي (گونه سیاهمزیگی)		تالشی جنوبي (گونه سیاهمزیگی)		اصطلاحات و تعبيرات در خصوص زنان		انتقادی فمینیستی، ایدئولوژی، جنسیت، کم ارزش، سلطه‌پذیر، ضعیف، شرور و حيله‌گر
۲۳	معصومی، محمدی، امیری، رحمتی ۱۴۰۲	انعکاس ناله‌های درونی فرودست در پرتو واگوپه‌های درونی رمان برید اللیل	کیفی	رمان برید اللیل هدی برکات نویسنده لبنانی	هدفمند	انواع واگوپه درونی فرودستی	زبان و ادبیات عربی	شگردهای تک‌گویی، شخصیت فرودست، ادبیات پسااستعماری
۲۴	عباسی، طباطبایی، آبیاری ۱۴۰۲	تحلیل محتوای کیفی اغراض زنان واقف در ایران	کیفی	اسناد موقوفات اصفهان در دوره صفوی	هدفمند	۱۲ جلد	ایران شناسی و تاریخ	زنان، وقف، صفوی، نیت
۲۵	اسمعیل‌یان، اسکویی، داداشی ۱۴۰۲	روان‌شناسی زبان و نقش‌های جنسیتی زنانه در حسب‌حال‌های شاعران زن	ترکیبی	حسب‌حال‌های منظوم شاعران زن	هدفمند	اشعار سیمین بهبهانی، فروغ فرخزاد، سپیده کاشانی و طاهره صفارزاده	زبان و ادبیات فارسی	روان‌شناسی زبان، نقش جنسیتی زنانه، حسب‌حال‌های شاعران، نظریه عینک جنسیتی ساندررا بم
۲۶	مرادی، دیانتی ۱۴۰۲	بررسی زندگی زنان و کودکان قالیباف در سفرنامه‌های دوره قاجار بر اساس رویکرد ادوارد پالمیر تامپسون	کیفی	تاریخ اجتماعی فرش ایران	هدفمند	زنان و کودکان در کارگاه‌های قالیبافی قاجار	مطالعات فرهنگی	تاریخ اجتماعی، تاریخ از پایین، زنان و کودکان قالیباف
۲۷	افضلی، شیروانی	خوانش جامعه‌شناختی سرمایه‌های زنان در رمان صیف	کیفی	رمان "صیف مع العدو" انعکاسی از زندگی	هدفمند	رمان "صیف مع العدو" اثر "شهلا"	زبان و ادبیات عربی	سرمایه بورديو، سرمایه‌های زنان

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۵۹

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	۱۴۰۲	مع العدو اثر شهلا العجیلی براساس نظریه انواع سرمایه پیر بوردیو		اجتماعی مردم سوریه در خلال جنگ		العجیلی"		
۲۸	حسامی، پیکری ۱۴۰۲	بازتعریف هویت در آثار ژان لئون ژروم بر اساس رویکرد شرق‌شناسانه ادوارد سعید	توصیفی - تحلیلی	آثار ژان لئون ژروم	هدفمند	آثار ژروم بر اساس رویکرد شرق‌شناسانه ادوارد سعید	هنر و نقاشی	هویت، شرق‌شناسی، غرب، نقاشی
۲۹	کریمی الوار ۱۴۰۲	زمینه‌ها و جلوه‌های همگرایی موالی و فرودستان ایرانی با خوارج در نبرد با خلافت اموی و عباسی	توصیفی - تحلیلی	منابع تاریخی	هدفمند	پژوهش خوارج در ایران	تاریخ	خوارج، نبرد با خلافت، موالی، فرودستان ایرانی، ازرقه
۳۰	نجف زاده، ۱۴۰۱	اسپیواک و مطالعات فرودستان فراسوی فوکو	کیفی	مطالعات فرودستان	هدفمند	کتاب آیا فرودست می تواند سخن بگوید؟ از اسپواک	علوم سیاسی	نژاد، دانش و قدرت، نظریه ایدئولوژی، فمینیسم پسا استعماری
۳۱	احمدی فر ۱۴۰۱	تحلیل جامعه‌شناختی «غیاب حق به زندگی» در نظام برنامه‌ریزی درسی ایران	کیفی	متخصصین حوزه تعلیم و تربیت	هدفمند	۱۴ نفر	جامعه‌شناسی	میدان آموزش، برنامه درسی، زیمل، فرامیدان، حق به زندگی
۳۲	شیخ الاسلام، موسوی ۱۴۰۱	نگاهی جامعه‌شناختی به وقوع آزار جنسی در دانشگاه	کیفی	دانشجویان دختر یکی از دانشگاه‌های دولتی استانی مرزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰	هدفمند	۱۵ نفر	جامعه‌شناسی مطالعات فرهنگی	دانشگاه، دانشجویان دختر، آزار جنسی، فرهنگ تجاوز
۳۳	وریج کاظمی، محمودی، ۱۴۰۱	نقدی بر کتاب زندگی روزمره تهی دستان شهری تظهير تهی دستی	توصیفی - تحلیلی	کتاب «زندگی روزمره تهی دستان شهری (۱۳۹۰-۱۳۹۲)» نوشته	هدفمند	متن کتاب	جامعه‌شناسی روزنامه‌نگاری	زندگی روزمره، تهی دستان شهری، مقاومت، نولیبرالیسم

۳۶۰ جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۱۷، شماره ۱، بهار ۱۴۰۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
				علیرضا صادقی				
۳۴	آقاجانی، تنهایی ۱۴۰۱	خانواده در مسیر تغییرات اجتماعی، مطالعه کیفی روابط فرازناشویی زنان با رویکرد GT	کیفی	زنان شهر قزوین	هدفمند گلوله برفی	۱۷ نفر از زنان ساکن قزوین با تجربه رابطه فرازناشویی	جامعه شناسی	رابطه فرازناشویی، تغییرات اجتماعی، روابط پنهان، تنوع طلبی جنسی، عدم مهارت و دانش جنسی و توجیه رابطه فرازناشویی و عدم حضور و بی تفاوتی همسر، فردگرایی، دوسویگی جنسیتی
۳۵	بهرامی راهنما ۱۴۰۱	بررسی انواع خشونت و مؤلفه‌های نظام مردسالاری در رمان طوبی و معنای شب	توصیفی - تحلیلی	رمان طوبی و معنای شب پارسی پور	هدفمند	متن رمان	زبان و ادبیات فارسی	انواع خشونت، نظام مردسالاری، نگرش جنسیتی، زنان، ورطه انفعال، بی هویتی و وابستگی
۳۶	حاجی محمدی، زیرک، نوابخش ۱۴۰۱	واکاوی تطبیقی جامعه‌شناسانه خشونت (زنانه و مردانه) و انواع آن در رمان‌های مذکور	توصیفی - تحلیلی	رمان‌های «پرنده من» از فریبا وفی و «دفترچه ممنوع» از آلیا دسس پدس	هدفمند	شخصیت‌های زن از متن رمان	زبان و ادبیات فارسی، جامعه شناسی	مقایسه تطبیقی، خشونت، بوردیو، زنان، مردان
۳۷	پروایی ۱۴۰۱	سالمندی در مطالعات فرهنگی و جنسیت	توصیفی - تحلیلی	منابع و مؤلفه‌های مربوط به سالمندی	هدفمند	اسناد و مطالعات مرتبط	جامعه شناسی	سالمندشناسی فمینیستی و پست مدرن، مطالعات جنسیت، مطالعات فرهنگی، نظریه تلافی
۳۸	رضوانی، دهقان، فرضی، ۱۴۰۱	مرد سالاری و موضع فمینیستی زنان در یکی از رمان‌های مریم جهانی و رد پای آن در نقاشی‌های ایرانی	توصیفی - تحلیلی	آثار ادبی فمینیستی زنان ایرانی	هدفمند	رمان "خیابان سرعت گیر ندارد" از مریم جهانی	زبان و ادبیات فارسی	مردسالاری، فمینیسم، زن، جهانی
۳۹	مقیمی،	تحلیل گفتمان مؤلفه‌های کلیدی نفرت‌پراکنی زنان علیه زنان در	کیفی	صفحات کاربران زن فعال در اینستا با مضامین	هدفمند	۲۰ کاربر	علوم ارتباطات	مؤلفه‌های نفرت‌پراکنی،

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۶۱

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	خانیک، سلطانی، ۱۴۰۱	شبکه اجتماعی اینستاگرام		نفرت پراکنی			زبان‌شناسی	شبکه اجتماعی اینستاگرام
۴۰	منوری ۱۴۰۱	هماوردی جریان‌های فکری و اجتماعی در ایران پس از جنگ پیرامون روابط کار در پرتو توسعه	توصیفی - تحلیلی	کتاب، مقالات و سخنرانی‌های متفکران مربوط به کار	هدفمند	مارکس و دورکیم	جامعه‌شناسی	اقتصاد سیاسی، نولیبرالیسم، نهادگرایی، استخدام، اشتغال، دولت
۴۱	فتیحی، درویشی‌فرد، ۱۴۰۱	مطالعه کیفی پیامدهای کارتن‌خوابی در شهر تهران	کیفی	مردان کارتن‌خواب و مطلعین کلیدی محلی تهران	هدفمند	۲۳ نفر	جامعه‌شناسی	کارتن‌خوابی، پیامدها، تهران، گروه آسیب‌پذیر
۴۲	حبیب‌پور گتایی، سلحشور، ۱۴۰۱	مطالعه کیفی خشونت در بین کودکان همسران شهر چابهار: شرایط، استراتژی‌ها و پیامدها	کیفی	دختران کودک‌همسر شهر چابهار	نظری و گلوله‌برفی	۲۸ نفر	جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی	مسئله اجتماعی، کودک‌همسری، خشونت، مردسالاری، فرار، فرهنگ سکوت، اقدام به جدایی و تهدید و اقدام به خودکشی، خشونت نمادین، فیزیکی، جنسی و انزوای اجتماعی
۴۳	فرشچی، طاهری، ۱۴۰۱	بازتولید انگاره‌های گفتمان سنتی جنسیت در نوشته‌های کودکان و نوجوانان	کیفی	نشریه عروسک سخنگو ۹۸-۱۳۸۰	هدفمند	۵۶ متن خودنوشت دهه ۸۰ و ۹۰	زبان و ادبیات فارسی	انگاره‌های جنسیتی، ایدئولوژی، فرکلاف عروسک سخنگو، نویسندگان کودک و نوجوان
۴۴	قنبری، قادری، فارسی ۱۴۰۰	تحلیل رمان «غدا یوم جدید» اثر عبدالحمیدین هدوقه از منظر فمینیسم پسااستعمار	توصیفی - تحلیلی	روایتی واقع‌گرایانه از وضعیت زنان الجزایر در دوره استعمار	هدفمند	رمان «غدا یوم جدید»	زبان و ادبیات عرب	فمینیسم پسااستعمار، فرودستی زنان

۳۶۲ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۷، شماره ۱، بهار ۱۴۰۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
۴۵	اسماعیلی، فاروقی، نویدی نیا ۱۴۰۰	تحلیل مقایسه‌ای گفتمان دانش‌آموزان دختر و پسر بر اساس رویکرد تسلط رایبن لیکاف	کمی	دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان بیرجند ۱۳۹۹-۱۴۰۰	ترکیبی خوشه‌ای تصادفی	۲۷۸ دانش‌آموز دختر و ۲۷۸ دانش‌آموز پسر	زبان انگلیسی و زبان‌شناسی	نظریه تسلط، گفتمان کلاسی، جنسیت، زبان‌شناسی اجتماعی، دختران نوجوان، بی‌اعتماد به نفسی، زبان عاری از قدرت و قرار گرفتن در جایگاه ضعیف
۴۶	نجف زاده، ۱۴۰۰	سازوبرگ‌های ایدئولوژیک شریعت و بازتولید سلطه: بررسی انتقادی دوائر الخوف	توصیفی - تحلیلی	کتاب دایره‌های ترس اثر حامد ابوزید	هدفمند	متن کتاب	علوم سیاسی	مسئله زن، قرآن‌شناسی تاریخی، ایدئولوژی زبان، نقد سیاسی ایدئولوژی، آپاراتوس، پساسکولاریسم
۴۷	نوروزی، علیپور، ۱۴۰۰	فولکلور و تاریخ اجتماعی؛ مطالعه موردی: «ترانه رعنا»	توصیفی - تحلیلی	ترانه فولکلور رعنا مویه ای بر زندگانی پرماجرایی زنی از کوهپایه‌های شرق گیلان	هدفمند	مضمون و محتوای «ترانه رعنا»	تاریخ	فولکلور، تاریخ اجتماعی گیلان، ترانه رعنا، ساختار اجتماعی سیاسی جنبه‌های ادبی و هنری، تاریخ اجتماعی توده‌های مردم
۴۸	حکیم الهی، نواب، نادم ۱۴۰۰	جستاری در دشواری‌های فرهنگی پیش روی شیعیان معاصر مصر	توصیفی - تحلیلی	منابع و مولفه‌های مربوط به وضعیت تشیع در مصر	هدفمند	آثار و منابع در خصوص شیعه و شیعه‌هراسی در مصر	شیعه‌شناسی مذاهب فقهی	مصر، تشیع، شیعیان، الأزهر، سلفیه
۴۹	یوسفی‌فر، محمدی، نجفی‌برزگر، نوروزی، ۱۴۰۰	بررسی فرایند بینواسازی جامعه شهری و ارزیابی واکنش فرودستان در سده دهم هجری؛ با رویکرد به منازعات قدرت در سده اول حکمرانی صفوی	توصیفی - تحلیلی	منابع تاریخی مربوط به صفویه	هدفمند	مقالات و رساله‌های مرتبط با شورش‌ها و منازعات سیاسی دوره صفوی	تاریخ	فرودستان شهری، منازعات قدرت، بینواسازی، شورش‌های اجتماعی، صفویه

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۶۳

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
۵۰	قاسمی نژاد، حسنونند، ۱۴۰۰	تجربه حاشیه‌نشینی و سلامت اجتماعی زنان (مطالعه‌ای کیفی بین زنان حصارامیر پاکدشت)	کیفی	کلیه زنان بالای ۱۸ سال حاشیه‌نشین منطقه حصار امیر پاکدشت	هدفمند	۱۰ نفر	توسعه و رفاه اجتماعی روان‌شناسی	سلامت اجتماعی، حاشیه‌نشینی، برگشت ناپذیری، روابط نارس، بی‌ثباتی موقعیتی، خودحاشیه‌سازی و تداوم بخشی به وضع موجود، برگشت ناپذیری متقابل، حس رهابودگی، بی‌معنایی، محدودیت رابطه ای، کاهش امکان انطباق‌پذیری و مشارکت‌پذیری
۵۱	قاسمی نژاد، میرزایی، ایاز، ۱۴۰۰	مطالعه رابطه بین سبک زندگی زنان و خشونت علیه آنان	کمی	زنان متأهل ۱۵-۴۵ ساله شهر الشتر	تصادفی	۳۵۵ نفر	جامعه‌شناسی رفاه و سیاستگذاری اجتماعی	سبک زندگی، خشونت، زنان، مصرف مادی، مصرف فرهنگی
۵۲	قره حسنلو، میرحسینی، ۱۴۰۰	واکاوی بسترها و زمینه‌های نابرابری جنسیتی در بازار کار و اشتغال	کیفی	زنان ساکن تهران ۱۸-۶۸ سال	هدفمند	۲۳ نفر	مطالعات زنان و خانواده	نابرابری جنسیتی، زنان، بازار کار و اشتغال، مسائل اجتماعی-اقتصادی
۵۳	بهرامی، حاجتی، ۱۴۰۰	وضعیت زنان در نظام اجتماعی ساسانیان در عصر پسامزدکی و تأثیر آن در تألیف ارداویراف‌نامه	کیفی	منابع اوستایی، پهلوی، فارسی و عربی مربوط به نظام اجتماعی ایران	هدفمند	ارداویراف نامه قرن ششم میلادی خسرو انوشیروان	ایران‌شناسی تاریخ	عصر پسامزدکی، زنان، مزدک، خسرو انوشیروان، ساسانیان
۵۴	حدادی، ۱۴۰۰	مصلحان پروتستان و نگرش به مسائل زنان و خانواده	کیفی	تاریخ مسیحیت	هدفمند	نگرش رهبران پروتستان، لوتر و کالون	ادیان و مذاهب	پروتستان‌تیزم، زنان، برابر جنسیتی، جهان مدرن، لوتر و کالون
۵۵	خیرآبادی، آفاکل‌زاده،	تحلیل گفتمان روابط قدرت بین کنشگران در داستان‌های	کیفی	داستان‌های فارسی کودکان مربوط به قدرت	هدفمند	۳۰ داستان کودکان به زبان فارسی	زبان‌شناسی	الگوهای ذهنی، داستان کودکان، زبان‌شناسی‌شناختی، قدرت

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	گلفام، زعفرانلو، ۱۴۰۰	تألیف‌شده برای کودکان ایرانی به زبان فارسی با رویکردشناختی		و نقش جنسیتی (خاله سوسکه: گفتمان مردسالار)				
۵۶	محمدی، مرادی نژاد، روشن پور، ۱۴۰۰	خرده‌فرهنگ لوطی‌ها و تجربه طرد اجتماعی	کیفی	لوطی‌های شهر خرم‌آباد	هدفمند	۲۰ نفر	جامعه‌شناسی	خرده‌فرهنگ، لوطی، طرد اجتماعی، فرودستی، تلقی ذات‌گرایانه از لوطی‌بودن، تابوی ناپاکی، کتمان هویت خویش و احساس زائد بودن
۵۷	غنی زاده بافقی، ورمزیار، ۱۴۰۰	تأثیر جنبش‌های فمینیسم بر تحول مفهوم خانواده	توصیفی - تحلیلی				حقوق زن	جنبش زنانه، پدرسالاری، همجنس‌گرایی، سقط‌جنین، جنسیت
۵۸	نقدی پور، رجیبی، رخشنده نیا، ۱۳۹۹	بازنمود فرودستی زن در رمان «الحب فی زمن النفط»	کیفی	نویسندگان زن ادبیات عرب	هدفمند	رمان «الحب فی زمن النفط»	زبان و ادبیات عرب	بازنمود، فرودستی زن
۵۹	طبیعی، اصفهانی، ۱۳۹۹	زنانگی، ایدئولوژی و مقاومت در برابر فرودستی تحلیل گفتمان فرودستی زنان در سینمای ایران با تکیه بر نظریه خودمداری	کیفی	عروس آتش، کاغذ بی خط، خانه پدری و ناهید	هدفمند	۴ فیلم	جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی	زنان، سینما، فرودستی، مقاومت، زنانگی‌های مدرن و سستی دال زنانه در مقابل سوژه‌های مرد سستی و مدرن
۶۰	فاطمی نژاد، باریکلو، ۱۳۹۹	نظریه وضع طبیعی و تأثیر آن بر جنبش فمینیستی	توصیفی - تحلیلی	جایگاه زن در وضع طبیعی از منظر فیلسوفان مطرح	هدفمند	توماس آکویناس، توماس هابز، جان لاک و ژان ژاک	حقوق خصوصی	وضع طبیعی، حقوق طبیعی، جایگاه زن، برابری، فرادستی

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۶۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
						روسو		
۶۱	شایان مهر، دهقان، دشت پیما ۱۳۹۹	مردسالاری در دو نمایش‌نامه از بهرام بیضایی (خوانشی فمینیستی)	توصیفی - تحلیلی	دو نمایش‌نامه از بهرام بیضایی	هدفمند	نمایش‌نامه‌های «پهلوان اکبر می‌میرد» و «شب هزار و یکم»	زبان و ادبیات فارسی و انگلیسی	سوءاستفاده از نقش مادری و همسری زن، دور کردن زنان از امتیازات تحصیل دانش، سرکوب شدن تمایلات و اعتمادبه‌نفس، چالش امنیتی و هویتی، دیگربودگی و رتبه‌دوم جنسیتی، بر ساخته‌های فرهنگی، ارزش‌گذاری جامعه و همکاری زنان
۶۲	یانس، پاشایی، فخری، عادل زاده، ۱۳۹۹	بررسی شیء‌وارگی در آثار زویا پیرزاد با تأکید بر رویکرد جورج لوکاج	توصیفی - تحلیلی	منابع و مولفه‌های مربوط به شیء‌وارگی	هدفمند	آراء و نظریات لوکاج و پیرزاد	زبان و ادبیات فارسی	شیء‌وارگی، کارگر و پرولتاریا، طبقه زحمتکش، جامعه سرمایه‌داری، سلطه نظام سرمایه‌داری حاکم بر جامعه
۶۳	افضلی، انتظاری ۱۳۹۹	جایگاه مادری از منظر شهید مطهری در مقایسه با فمینیسم	کیفی	آثار استاد مطهری مربوط به زن	هدفمند	کتاب مساله حجاب، نظام حقوق زن در اسلام و جلد ۵ و ۷ یادداشت‌های مطهری	جامعه‌شناسی	مادری، آثار فردی و اجتماعی مادری، سطح فردی از خودبینی‌گرایی و سطح اجتماعی فرودستی زنان
۶۴	قاسمی‌نژاد، بهرامی ۱۳۹۹	طراحی الگوی داده‌بنیاد به کارگیری شبکه‌های مجازی در تحقق آموزش کم‌سوادان بی‌سوادان استان لرستان	کیفی	متخصصان حوزه آموزش مجازی، آموزش و پرورش و سوادآموزی	هدفمند نظری	۱۵ نفر	جامعه‌شناسی مسائل و رفاه اجتماعی	فقر دانش مجازی، باورها و تفکرات سنتی، جامعه ناپذیری مجازی، بی‌سوادان و کم‌سوادان شبکه‌های اجتماعی

۳۶۶ جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۱۷، شماره ۱، بهار ۱۴۰۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
۶۵	عرب خراسانی ۱۳۹۹	تحلیل گفتمان برابری و اشتغال از منظر دولت یازدهم	کیفی	مصاحبه و بیانیه های رئیس دولت و معاون وی در امور زنان ۱۳۹۲-۱۳۹۴	هدفمند	متن بیانات	زنان و خانواده	اشتغال، اصلاحات، دولت یازدهم، فردستی زنان، مدرنیته
۶۶	دانش مهر، خالق پناه، زندگی، ۱۳۹۹	طرد از میدان آموزش و بازتولید نابرابری جنسیتی: تحلیل روایت زنان روستاهای شهرستان دهگلان	کیفی	مناطق روستایی شهرستان دهگلان	هدفمند نظری	۳۲ نفر از زنان ۱۵ تا ۳۵ ساله در ۶ سکونت گاه روستایی	جامعه شناسی	جامعه پذیری جنسیتی، مکانیسم تعمیق نابرابری اجتماعی، فقر مادی، فقر فرهنگی، عدم دسترسی به مراکز آموزشی، ازدواج زودرس دختران، محدودیت زنان در ورود به عرصه های عمومی و بازتولید ساختار اجتماعی
۶۷	رمضانی، فاتح، ۱۳۹۹	رویکرد انتقادی جهان سوم به حقوق بین الملل، با تاکید بر نقد حقوق بشر	توصیفی - تحلیلی	اسناد حقوقی مرتبط	هدفمند	حقوق بین الملل	حقوق	رویکرد جهان سوم به حقوق بین الملل، جهان سوم، استعمار، استعمارنو
۶۸	ذکایی، کرمی، فرزادمش، ۱۳۹۹	بازنمایی زندگی روزمره خانوادگی زنان ایرانی در اینستاگرام	توصیفی - تحلیلی	زنان اینستاگرامر با فالوور بالای ۵۰هزار نفر و متاهل	هدفمند	۸۰۰ پست ۲۶ اینستاگرامر	جامعه شناسی مطالعات زنان مطالعات فرهنگی	فضای مجازی، زندگی روزمره، میکروسلبیتی، عاملیت و اقیاد زانه، کارکرد هویت بخشی و فراغتی، بازنمایی نقش های جنسیتی، اینستاگرام
۶۹	موسوی، حسینی، ۱۳۹۹	فضای پسااستعماری در ادبیات مهاجرت افغانستان نمونه موردی: رمان سبز، سرخ، آبی از عارف فرمان	توصیفی - تحلیلی	آثار ادبی	هدفمند	رمان سبز، سرخ، آبی از عارف فرمان یکی از نویسندگان مهاجر افغانستان	زبان و ادبیات فارسی	ادبیات، مهاجرت، افغانستان، پسااستعمار، فمینیسم، خود، دیگری
۷۰	شاه آبادی، معروفی،	رابطه بین قاچاق کالا و سرمایه های اقتصادی، انسانی و	توصیفی - تحلیلی	ساکنان روستاهای مرزی شهرستان باه	تصادفی ساده و	۳۸۰ خانوار	جامعه شناسی	قاچاق کالا، معیشت مرزی، سرمایه اقتصادی، سرمایه اجتماعی،

تحلیل جامعه شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۶۷

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
	کاوه ای، ۱۳۹۹	اجتماعی مرزنشینان (شهرستان بانه در استان کردستان)			گلوله برفی			سرمایه انسانی
۷۱	زراعت پیشه، شیر، نجفی، محمودی، ۱۳۹۹	کلیشه‌های جنسیتی موثر بر وقوع تجاوز جنسی در مولفه های فرهنگ ایرانی	توصیفی - تحلیلی	مولفه های سازنده فرهنگ، مناسبات جنسیتی در فرهنگ تجاوز جنسی	هدفمند	ادبیات نوشتاری و گفتاری شامل اشعار، ضرب المثل ها و لطیفه های جنسی	حقوق	تجاوز جنسی، فرهنگ تجاوز جنسی، کلیشه‌های فرهنگی، خشونت، جنسیت‌زدگی
۷۲	یزدانی نسب، ۱۳۹۹	تجربه زیسته طبقات فرودست در مواجهه با ویروس کرونا	کیفی	کارگران ساختمانی و نظامتی منطقه ۱۷ تهران	هدفمند و گلوله برفی	۱۲ نفر شامل ۷ کارگر مرد ساختمانی و ۵ کارگر زن نظامتی	جامعه شناسی	کرونا، پدیدارشناسی تفسیری، طبقات فرودست، کارگران روزمزد ساختمانی، کارگران نظامتی، داغ ننگ فرودستی
۷۳	خوارزمی، قاسمیور، ۱۳۹۸	کنش فرهنگی زنان پس از انقلاب اسلامی: تحلیل گفتمان مطالبات فمینیسم اسلامی در جمهوری اسلامی ایران	کیفی	منابع مطبوعاتی و دانشگاهی دال های فمینیسم اسلامی	هدفمند	۷ شماره از مجله زنان امروز	فقه و حقوق مطالعات امریکا زن و خانواده	ایران، برابری جنسیتی، زنان، فمینیسم اسلامی
۷۴	نیازی، نوروزی، ۱۳۹۸	مطالعه کیفی اعتیاد در سالن‌های زیبایی و باشگاه‌های ورزشی	کیفی	مشتریان، ویزیتورها و میزبانان سالن‌های زیبایی و باشگاه‌های ورزشی	هدفمند نظری گلوله برفی	۴۲ نفر	جامعه شناسی	مصرف مواد، سالن زیبایی، سالن ورزشی، اعتیاد، سرمایه جنسی، استرس اجتماعی، دیدگاه ظاهرگرایانه به بدن، جامعه پذیری جنسیتی،
۷۵	هاشمی، صدیقی، ۱۳۹۷	در تقاطع جنسیت و ملیت: مادران افغانستانی و آموزش فرزندان	کیفی	مهاجران افغانی محله امامزاده یحیی تهران ۱۳۹۳	هدفمند	۹ نفر	جامعه شناسی، مطالعات فرهنگی	تقاطع جنسیت، زنان افغانستانی، سلطه، ملیت، دغدغه آموزش فرزندان، مادری

۳۶۸ جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۱۷، شماره ۱، بهار ۱۴۰۵

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
۷۶	زاهدی اصل، جعفری، ذکایی، مومنی ۱۳۹۷	تجربه زیسته زنان کارگر خانگی شهر تهران (زنان نظافتچی روزمزد خانه‌ها)	کیفی	کارگران خانگی زن شهر تهران	هدفمند	۱۵ نفر	جامعه شناسی اقتصاد مددکاری اجتماعی	تجربه زیسته کارگران خانگی زن، نظافت خانه‌ها، تحلیل روایت، اقتصاد غیررسمی
۷۷	یاسینی، ۱۳۹۵	سیمای زنان ایرانی در شبکه‌های تلویزیونی آمریکا با تمرکز بر پوشش زنان در مستندهای شبکه‌های تلویزیونی لینک‌تی‌وی، نشنال جئوگرافیک، بی‌بی‌اس	کیفی	مستندات تی وی مشهور از تلویزیون‌های آمریکا: «جهانی بینا»، «به مادرم نگویند در ایران هستم» و «ایران ریک استیوز»	هدفمند	۳ مستند تلویزیونی	پژوهش هنر	ایران، زن، مستند، بازنمایی، تلویزیون. بازتولید کلیشه‌های شرق‌شناسانه رسانه‌ای در خصوص ایران، زندگی در فضای سیاه اجتماعی، تقابل سیاست و رویکردهای رسمی کشور با آزادی و استقلال و حیات خودمختار زن ایرانی و تصویر دوم، فاصله از سیاه‌نمایی افراطی
۷۸	شعبانی، صراحی، ۱۳۹۵	بازنمایی زنان در ضرب‌المثل‌های گیلکی (گونه اشکورات)	توصیفی - تحلیلی	گویشوران گیلکی زبان اشکورات	هدفمند	۶۰ نفر زن و ۳۰ نفر مرد	زبان شناسی	ضرب‌المثل، زبان گیلکی، جنسیت، ساختار ایدئولوژیک
۷۹	آروین، محمودی، ۱۳۹۵	ساختار نابرابر اقتدار و تجربه ی فرودستی در دانشگاه	توصیفی - تحلیلی	دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اساتید دانشگاه	هدفمند	دانشجویان دکتری	جامعه شناسی	جدایی گزینی، اقتدار، تجربه فرودستی، نظام دانشگاهی
۸۰	ظاهری عبده وند، رضایی، ۱۳۹۴	جایگاه زن و خانواده در ضرب‌المثل‌های بختیاری	کیفی	منابع فرهنگی و تاریخی بختیاری	هدفمند	ضرب‌المثل‌های بختیاری مربوط به زن و فرودستی	زبان و ادبیات فارسی	فرهنگ بختیاری، ضرب‌المثل، فمینیسم، زن، خانواده، مثل‌ها، ازدواج، مذموم شمردن چند همسری، شناخت پیش از ازدواج، وظایف زوجین

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۶۹

ردیف	نویسندگان / سال	عنوان سند	روش تحقیق	جامعه آماری	روش نمونه‌گیری	حجم نمونه	حوزه مطالعاتی	مضامین غالب / متغیرهای پژوهش
۸۱	شکریبگی، مستمع، ۱۳۹۳	فرا تحلیل مطالعات انجام شده پیرامون خشونت علیه زنان	ترکیبی	پژوهش‌های کاربردی حوزه خشونت علیه زنان	هدفمند	۲۲ پژوهش	جامعه‌شناسی	خشونت، زنان، خشونت علیه زنان، خشونت فامیلی
۸۲	بیچرانلو، یاسینی، ۱۳۹۳	سیمای زنان ایرانی در تلویزیون‌های اروپا؛ مطالعه موردی مستندهای تلویزیونی فرهنگی اجتماعی	کیفی	مستندهای پخش شده از شبکه‌های پرمخاطب جهانی مانند بی بی سی	هدفمند	سه مستند	مدیریت رسانه پژوهش هنر	ایران، بازنمایی، تلویزیون، زن، شرق‌شناسی، مستند، فرودستی مطلق، نقش خاکستری
۸۳	نجومیان، ذوالفقاری، ۱۳۸۹	درآمدی بر مطالعات فرودستان	کیفی	منابع تاریخی	هدفمند	فرودستان مجله گذشته و حال ۱۹۶۰	زبان و ادبیات انگلیسی	فرودست، عاملیت، صدا، ملی‌گرایی، استعماری
۸۴	عنایت، فتح‌زاده، ۱۳۸۸	رویکرد نظری به مفهوم اکوفمینیسم	کیفی	منابع فمینیستی	هدفمند	نظریات اکوفمینیستی	جامعه‌شناسی	اکوفمینیسم، فمینیسم، جنبش زنان، زیست بوم، روش‌شناسی، مردسالاری، زن‌سالاری

همان گونه که پیش تر در شرح بخش روش شناسی تحقیق عنوان شد، در گام نهایی با استفاده از مفاهیم اساسی علمی مرتبط و مستتر در دل متون و عبارات منتخب مطالعات فرودستان، برای دسته بندی مولفه های مورد نظر در قالب ابعاد و مفاهیم خرد و کلان در قالب جدول شماره (۲) اقدام شد که در نتیجه ساختار مدل مفهومی پژوهش نیز بر همین اساس و با شاخص های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، فمینیستی و روانی تشکیل شده است.

جدول ۲. ابعاد و مفاهیم اساسی مطالعات فرودستان

مفهوم خرد	مفاهیم کلان	تعداد کلان	بخش
<p>فرودست منفعل، مهاجرت، موقعیت هرموتیک فرودستی، سوژه‌های فرودست، ابژه ناکارآمد، نامولد و مضر برای اجتماع، زن و مردسالاری، مرزبندی شمال شهری (اقشار مرفه و متجدد) و جنوب شهری (اقشار حاشیبه نشین و فرودست)، کنش فرادستانه، دوگانه هویتی خود/دیگری، نقش تهی دستان در بازتولید موقعیت فرودستی و بی نظمی های شهری، روابط پنهان، فرادستی مردان و فرودستی زنان، خشونت نمایان و کنشگرانه مردانه، خشونت فزاینده بافتی، نابسامانی اجتماعی، کلیشه‌ی روابط همبستگی و برابری بین کنشگران، دیدگاه اجتماعی، فضای گفتمانی سنت و تجدد، صلاح یا فساد جامعه، مصائب تاریخی محرومان و فرودستان جهان، مهاجرت، شیوع ویروس کرونا و تعمیق حاشیه نشینی فرودستان، غلبه هنجارهای مردانه، شهروند تبعی، نابرابری اجتماعی، ناپایداری مرزهای خانوادگی، احساس فرودستی منزلت اجتماعی زنان، تاریخ نگاری اجتماعی، عاملیت تاریخ، مفهوم جنسیت، خشونت علیه زنان، جایگاه جنسیتی، مناطق محروم، سوژگی و فرودستی زنان، خشونت و تجاوز جنسی، جایگاه فرادست زن، برابری با مردان، فرودست در حاشیه مانده.</p>	<p>طرد اجتماعی، تحقیر اجتماعی، معضلات اجتماعی، فرودستی مطلق، فرودستی اجتماعی، فرودستان شهری، فرودستی موقعیتی، فمینیسم اجتماعی</p>	۱	مطالعات فرودستان
<p>فرودستی فرهنگی زنان در پرتو نظام مردسالارانه مردان، فرودستی میدان آموزش در ایران و به تبع آن آسیب زا بودن برنامه درسی از مدرسه تا دانشگاه، تعدیل رابطه فرادستی و فرودستی زبانی پسران و دختران، محرومیت زنان روستایی از آموزش، نابرابری جنسیتی در میدان آموزش، جایگاه نابرابر استاد و دانشجو، فرودست با بدن‌هایی گروتسک، مثله شده، آکروتیک، اهمیت بکارت، دوجنسی ها، فرودستی دانشجویان، نابرابری و ستمگری جنسی، زنان فرودست، فرودستی مضاعف زنان، فرودستی زن معاصر، الگوهای ارتباطی جنسی در خانواده، محیط زیست و طبیعت، تأثیرپذیری از رسانه‌های جمعی، زن جنسیتی ضعیف و دوم، فرودستی زنان از جانب خداوند، تفکیک دورن/بیرون خانه به حوزه زنانه و مردانه، انگاره های جنسیتی، کودک و نوجوان.</p>	<p>پداگوژی، سایبرفمینیسم، ژنوکالچر فمینیسم، دستگاه زبان، اکوفمینیسم، تابوها، سالمندشناسی فرهنگی فمینیستی، فمینیسم خانواده و اسلامی</p>	۲	فرهنگ

تحلیل جامعه شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۷۱

مفهوم خرد	مفاهیم کلان	تعداد کلان	تخصص
فراستی غرب و فرودستی شرق، اعمال قدرت، ناله‌های درونی فرودست سیاسی اجتماعی، نظریه ایدئولوژی و واسازی، همگرایی موالی فرودست با ظهور فرقه‌های سیاسی - مذهبی مانند خوارج و شیعه، مطالعات تاریخ از پایین، تاریخ مردم عادی، ایدئولوژی قدرت، حاکمیت مردسالارانه جوامع، سلطه در نظام مردسالار و شیوه‌های مبارزه زنان، آزادی دختر و پسر، نفی ارزش‌ها و ایدئولوژی گفتمان مسلط، همدستی جامعه مرد محور با استعمار در سرکوب مضاعف زنان، ارباب - رعیتی، ارزشمندی مردان، قدرت مسطح، صاحبان قدرت، روابط قدرت، اندیشه مارکسیسم غربی، مناصب سیاسی، رویکرد جهان سوم به حقوق بین‌الملل، فرودستی بین‌المللی، ملی گرایی، ساختاری ایدئولوژیک، زن بودگی و انسداد گفتمان‌های هژمونیک، مناسبات فرودستی و بی‌قدرتی زنان، زن در استعماری چندسویه	استعمار گرایی، پساستعمارگرایی، مارکسیسم، فرودست - فرادست، قدرت، ایدئولوژی، فمینیسم، پساستعماری، جنبش‌های فمینیستی	سیاسی	
فقر و نابرابری، فرودستی‌سازی به مدد سلب مالکیت، کالایی‌سازی گفتمان نئولیبرالی، نیت وقف، حفظ دارایی، کار فروشندگی به مثابه بهره‌کشی، فرودستی زن در کسب درآمد، روابط کار، عرصه‌ی تولید و بازتولید نابرابری و فرودستی، اشتغال زنان، قاچاق کالا، معیشت، جایگزین، کولبری، سود قاچاق نصیب افراد متنفذ، فاصله طبقاتی با کارفرما، مردسالاری، روابط نابرابر کار مرد و زن، کالایی شدن زن، محرومیت از رسانه های آنلاین در میان فرودستان	فرودستی (اقتصادی)، کمیته، محلی، موقعیتی، فقر بین‌نسلی، طبقه کارگر سرمایه دار، ارباب و رعیت	زنان	

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در گام پیش رو، نتایج و یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیفی و تحلیلی احصاء و ارائه شده است.

الف) توصیفی

نتایج توصیفی داده‌ها در قالب جداول شماره‌های ۳ تا ۶، در بخش فایل‌های تکمیلی ضمیمه و صرفاً نتایج آن در بخش چکیده و نتیجه‌گیری مقاله درج شده و به دلیل اهمیت تحلیل محتوای کیفی اطلاعات، در بدنه اصلی مقاله به تحلیل ابعاد و مفاهیم اساسی مساله فرودستی پرداخته شده است.

با شرح اجمالی از موارد فوق، یافته‌های توصیفی پژوهش در بازه زمانی مشخص (۱۳۸۸-۱۴۰۳) مشخص کرد: بیشترین فراوانی تحقیقات مطالعات فرودستان در سال ۱۴۰۲ (۳۱٪)، در حوزه‌ی مطالعاتی جامعه‌شناسی (۳۳.۳٪)، با روش تحقیق کیفی (۵۹.۵٪) و شیوه نمونه‌گیری هدفمند (۸۰٪)، صورت گرفته است. فراوانی درصد داده‌ها بر این امر استوار است که اکثریت تحقیقات علمی انجام شده در زمینه

فروردستی و متغیرهای مربوط به آن، توسط اساتید و دانشجویان دوره های تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) در حوزه علوم اجتماعی (رشته های جامعه شناسی، مسائل اجتماعی، سیاستگذاری، توسعه و رفاه اجتماعی)، زبان و ادبیات (فارسی، عربی و انگلیسی) مرتبط با موضوعات مبتلابه مساله فروردستی، عمدتاً با روش تحقیق کیفی بمنظور تحلیل ژرف و استقرائی از مسائل و آسیب های گوناگون این جمعیت آماری، به شیوه ای هدفمند صورت پذیرفته است.

ب) تحلیلی

مطالعات فروردستان به به بررسی و تحلیل رابطه متقابل طبقه حاکم فرادست و طبقه تابع فروردست می پردازد و از آن جایی که فروردستی یک مساله چند بعدی دیده شده است، هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفی و ترکیب داده های تحقیقات مرتبط در ایران بوده است که در این راستا ۸۴ مورد سند جهت پژوهش انتخاب شدند. بر این اساس تجزیه و تحلیل محتوای متون مربوطه، منتج به دسته بندی عوامل موثر و مرتبط به شرح ذیل گردید:

الف) اجتماعی

محتوای مطالعات فروردستی اجتماعی در ایران به مجموعه ای از شرایط و نابرابری ها اشاره دارد که برخی گروه ها یا افراد در جامعه به دلیل عوامل مختلف مانند جنسیت، طبقه اجتماعی، قومیت، مذهب و... با آن مواجه هستند. این پدیده می تواند به شکل های مختلفی در جامعه بروز کند و مسائلی چون طرد، تحقیر و یا فمینیسم اجتماعی را در پی داشته باشد. اهم مفاهیم این حوزه با موضوعات جنسیتی و زنان آمیخته شده که در بسیاری از زمینه ها، از جمله حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی با محدودیت هایی مواجه اند و این نابرابری های جنسیتی در دسترسی به فرصت های شغلی، آموزش و مشارکت سیاسی مشهود است.

تفاوت های اقتصادی و اجتماعی بین طبقات مختلف جامعه نیز می تواند منجر به نابرابری در دسترسی به منابع، خدمات و فرصت ها شود. افراد از طبقات پایین تر ممکن است به دلیل فقر و کمبود منابع، فرصت های کمتری برای پیشرفت فردی و اجتماعی داشته باشند. اقلیت های قومی و مذهبی هم ممکن

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۷۳

است با تبعیض و نابرابری در دسترسی به حقوق و خدمات عمومی مواجه باشند که این مسأله نیز می‌تواند به حاشیه‌نشینی اجتماعی و اقتصادی منجر شود.

بحث مهم دیگر تحصیلات است که عدم دسترسی به آموزش با کیفیت از دیگر عواملی است که می‌تواند فرودستی اجتماعی را تشدید کند. نابرابری در سیستم آموزشی ممکن است باعث ایجاد شکاف‌های عمیق‌تری در جامعه و میان طبقات آن شود. علاوه بر این موارد، محدودیت‌ها و آزارهای اجتماعی که در فضاهای عمومی روی می‌دهد، ممکن است زنان را از مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و عرصه‌های عمومی مانند ورزشگاه‌ها و کنسرت‌ها بازدارد. فشارهای اجتماعی هم در اینجا مطرح است که انتظارات جامعه‌ی مردسالارانه از زنان برای ایفای نقش‌های خاص مانند مادر بودن یا خانه‌داری را افزایش می‌دهد. خشونت خانگی و اجتماعی علیه زنان هم یکی از مشکلات جدی در ایران مشاهده شده است که به نوعی زن را در جایگاه فرودستی قرار داده و بسیاری از زنان به دلیل ترس از عواقب یا عدم حمایت قانونی، از گزارش این خشونت‌ها به نهادهای رسمی و انتظامی خودداری می‌کنند. امید واژه‌ای است که انسان با آن زندگی می‌کند، وجود احساس ناامیدی نسبت به آینده و عدم وجود فرصت‌های برابر و مناسب برای پیشرفت فردی و اجتماعی می‌تواند به فرودستی روانی افراد جامعه دامن بزند. در دنیای مدرن، بحث از فضای مجازی و دسترسی به رسانه‌های آزاد از اهم موارد لاینفک زندگی روزمره‌ی شهروندان است که در صورت محدودیت و انسداد غیر منطقی این مجاری، گروه‌ها یا افرادی از جامعه دسترسی کمتری به رسانه‌های اجتماعی پیدا کرده و تحت تاثیر بیشتر فضای شناختی غیر رسمی و در مقابل بیگانگی با هویت اجتماعی خود پیدا می‌کنند.

ب) سیاسی

تحلیل محتوای فرودستی سیاسی در ایران به وضعیتی اشاره دارد که در آن برخی گروه‌ها، اقلیت‌ها، جناح‌ها و افراد به دلیل ویژگی‌های قومی، مذهبی، سیاسی یا اجتماعی خود از حقوق و فرصت‌های برابر در جامعه و نظام سیاسی کشور محروم هستند. این پدیده می‌تواند به شکل‌های مختلفی بروز کند و تأثیرات عمیقی بر زندگی سیاسی و اجتماعی افراد داشته باشد. بحث قدرت و هژمونی، ارکان اساسی فرودستی و خصوصاً حوزه‌ی سیاسی هستند که در یک

رابطه از سوی فرادست بر فرودست اعمال شده و حتی در این فرایند بازتولید می‌شود. محدودیت‌های قانونی از مواردی است که برای بسیاری از اقلیت‌های مذهبی و قومی و جنسیتی وجود داشته و آن‌ها را با محدودیت‌هایی در زمینه فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مواجه می‌کند که نمونه این محدودیت‌ها می‌تواند شامل عدم امکان نامزدی در انتخابات یا شرکت در فعالیت‌های سیاسی باشد. نظارت بر رفتارها و پوشش زنان ناشی از وجود فضای غیر تعاملی و سیاست‌های فرهنگی می‌تواند احساس فرودستی را در آنان تقویت کند. با نظارت نهادهای رسمی در ایران، اعمال سانسور و ایجاد محدودیت در رسانه‌های تصویری و شنیداری و حتی تشدید کنترل برخی افراد مخالف موجب می‌شود تا بسیاری از صداها و دیدگاه‌های مختلف نقادانه، آزادانه بیان نشوند که این موضوع می‌تواند به تضعیف دموکراسی، عدم شکل‌گیری یک فضای سیاسی باز، تضعیف مشارکت عمومی و همچنین مشارکت سیاسی پایین در جامعه منجر شود. وجود تبعیض و محدودیت در امور استخدامی و فرصت‌های شغلی خاص هم از جمله مواردی است که گروه، قومیت و یا جریان سیاسی مخالف را از این فرصت‌های شغلی و استخدامی محروم ساخته که در نهایت این امر می‌تواند به نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی نیز دامن بزند. عدم وجود نمایندگی در نهادهای تصمیم‌گیری نیز برای گروه‌های اجتماعی و سیاسی و حتی قومی و مذهبی در نهادهای دولتی و سیاستگذار ممکن است به بی‌اعتنایی به نیازها و خواسته‌های آنها منجر گردد که با تضعیف و یا فقدان حضور و صدای این بخش از جامعه، به نوعی ملزومات فرودستی آنان را در پی خواهد داشت. نقش دولت به عنوان نهاد سیاست، ایدئولوژی حاکم، تضاد منافع و تقابل سیاسی و وجود نگاه کلی بالا به پائین موجبات زمینه‌های فرودستی انسان در عصر مدرن را فراهم می‌کنند، مانند ادبیات سیاسی که در آن‌ها از زنان فعال در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی صحبت می‌شود که ممکن است با سرکوب و محدودیت‌هایی مواجه باشند و حتی از فعالیت‌هایشان ممانعت به عمل آید.

ج) فرهنگی

مطالعات فرودستی فرهنگی در ایران حاکی از آن است که برخی از سنت‌ها، رویه‌ها، عرف‌ها و باورهای فرهنگی ممکن است به نفع طبقات یا گروه‌های

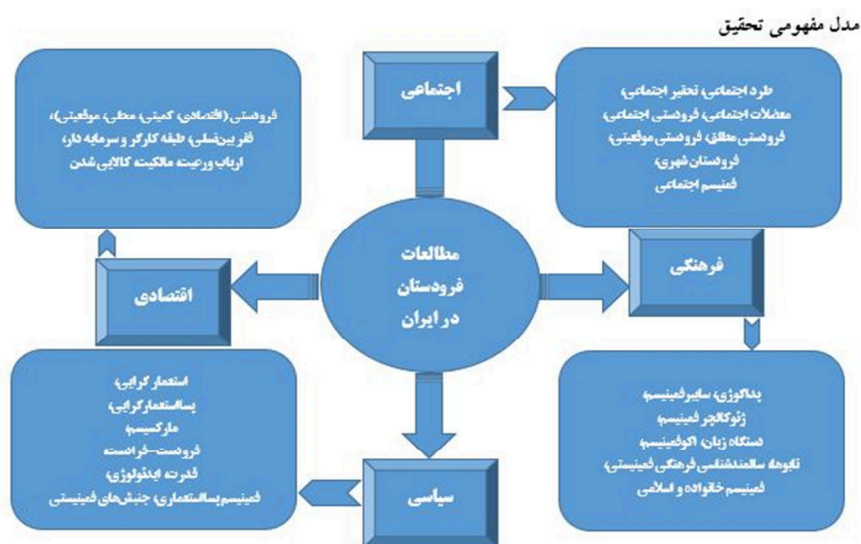
خاصی باشد و دیگران را در موقعیت‌های نابرابر و محروم قرار دهد. ویژگی‌های فرهنگی، قومی، جنسی، زبانی، مذهبی یا اجتماعی از مجموعه عواملی هستند که در این حوزه مشهود بوده و گروه‌ها یا افراد در حاشیه‌مانده را تحت فشار یا تبعیض قرار می‌دهند و از نتایج و پیامدهای ژرف آن بر زندگی روزمره و هویت افراد جامعه نمی‌توان غافل بود. یک موضوع مساله هویت قومی است که برای گروه‌ها و اقلیت‌های مختلف رخ داده و در معرض تبعیض و نادیده‌گرفته شدن هویت فرهنگی خود هستند که این می‌تواند شامل محدودیت در برگزاری مراسم، جشن‌ها و فعالیت‌های فرهنگی مثل مراسم دف نوازی جمعی در کردستان ایران باشد. عامل مهم دیگر فرهنگی که با هویت و فرهنگ گره ناگسستی خورده، زبان و گویش است. از آن جایی که زبان رسمی کشور (فارسی) می‌باشد و غالباً به عنوان زبان معیار شناخته می‌شود، اقلیت‌های زبانی مانند کردها، بلوچ‌ها، ترک‌ها و عرب‌ها ممکن است در دسترسی به آموزش و رسانه‌ها با محدودیت‌هایی مواجه شوند که در نتیجه می‌تواند منجر به حاشیه‌نشینی فرهنگی دیگر زبان‌ها شود که این موضوع در انجام تحقیقات انجام شده نیز به وضوح مشهود است که غالب مطالعات با زبان فارسی سامان یافته است. این سنت‌ها، آداب و مراسم هستند که شاکله‌ی اصلی فرهنگ را شکل داده‌اند، لذا برخی از سنت‌ها و آداب که به نفع گروه‌های خاصی می‌باشد، به خودی خود دیگر گروه‌ها را در موقعیت‌های تبعیض آمیز و نابرابر قرار دهد که این موضوع هم می‌تواند به تضعیف هویت فرهنگی اقلیت‌های جامعه ایران منجر شود. همان‌گونه که بحث آموزش فرودستان از محورهای مهم تحقیق در عرصه‌های کلان اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بشمار می‌رود، باید گفت: سیستم آموزشی اگر به گونه‌ای طراحی شود که فرهنگ و تاریخ گروه‌های خاصی را نادیده بگیرد یا تحریف کند، این امر می‌تواند به فرودستی فرهنگی منجر شود. حوزه‌ی دین و معرفت بحث گسترده و مهمی در جامعه‌ی آمیخته شده‌ی ایران با دینداری دارد که با فراز و فرودهای بسیاری همراه بوده و برخی روشنفکران و دگراندیشان دینی و یا پیروان مذاهب غیررسمی یا اقلیت‌های مذهبی (مانند بهایی‌ها، زرتشتی‌ها و...) را با محدودیت‌ها و تبعیض‌های قانونی و اجتماعی مواجه می‌کند که این مسأله می‌تواند تأثیرات منفی بر هویت و زیست

فردی و اجتماعی آنها داشته باشد. در حوزه ی روان شناسی فرهنگی و بین فرهنگی، موضوع عدم دسترسی و کمبود خدمات مشاوره، درمان روانی مرتبط با تابوهای فرهنگی درباره سلامت روان مطرح است که می‌تواند مانع از دریافت کمک مناسب برای افراد مبتلا به شود و زمینه های حقارت، فروماندگی و طرد آنان را هم به همراه داشته باشد. وجود نگرش‌های سنتی که باورهای فرهنگی و اجتماعی را در بر می‌گیرد، نقش‌های سنتی را برای زنان تعریف می‌کنند و آن‌ها را به حوزه‌های خاصی محدود می‌نمایند.

د) اقتصادی

در مطالعات فرودستی اقتصادی ایران وضعیتی مشاهده شده است که در آن گروه‌ها، اقلیت‌ها یا افرادی به دلیل ویژگی‌های اجتماعی، جنسیتی، قومی، مذهبی یا سیاسی از دسترسی برابر به منابع اقتصادی، فرصت‌های شغلی، رفاه و امکانات مطلوب زندگی محروم هستند. پر واضح است که این مساله تبعات و اثر مستقیم و غیر مستقیم بر جریان زندگی افراد جامعه دارد. شرایط اجتماعی و اقتصادی نابسامان و غیر تولیدی حتی می‌تواند به افزایش میزان افسردگی و اضطراب در جامعه منجر شود که این مشکلات روانی می‌تواند کیفیت زندگی اقشار مختلف مردم را تحت تأثیر قرار دهند. موضوع فقر مالی و نابرابری از مباحث پر تکرار این محور به گونه ای مشاهده شده است که نرخ بالای فقر و نابرابری درآمدی در ایران، به ویژه در مناطق کم برخوردار، حاشیه‌ای و روستایی به فرودستی اقتصادی دامن می‌زند که این وضعیت خود می‌تواند به عدم دسترسی به خدمات بهداشتی، آموزشی و اجتماعی نیز منجر شود. عدم دسترسی مطلوب به منابع مالی از موارد غیر قابل اجتناب در حوزه ی اقتصاد است، چرا که گروه‌های کم‌درآمد جامعه، بیکاران و مشاغل ناپایدار و حتی برخی اقلیت‌ها، ممکن است نتوانند به منابع مالی و حمایت‌های لازم مانند وام‌ها و تسهیلات بانکی دسترسی پیدا کنند که این امر می‌تواند مانع از خودکفایی، کارآفرینی، توسعه کسب و کارها و فعالیت‌های اقتصادی خرد و کلان شود. کلیدواژگان کار، اشتغال و مالکیت ربط اساسی با حوزه ی اقتصاد دارند، لذا وجود محدودیت و اعمال تبعیض در دستیابی برخی گروه‌ها به کار و تملیک اموال، به ویژه افراد در حاشیه مانده جامعه، روستائیان، حومه نشینان، جوانان یا اقلیت‌های قومی و مذهبی، موجبات

عدم دسترسی به مشاغل دولتی یا خصوصی و فرصت‌های شغلی مناسب برای این اقشار را فراهم کرده است که در ساختار اقتصادی جامعه، این افراد را به سمت فرودستی اقتصادی سوق می‌دهد. موضوع نابرابری‌های اقتصادی با رویکرد فمینیستی هم ارتباط و نمود معناداری دارد، چرا که زنان اظهار می‌دارند در بازار کار با تبعیض‌هایی همچون دستمزد کمتر، فرصت‌های شغلی محدودتر و عدم دسترسی به مشاغل مدیریتی مواجه هستند و همین نابرابری‌ها زمینه وابستگی اقتصادی زنان به مردان را به گونه‌ای فراهم می‌کند که زن به عنوان جنس نیازمند در برابر مرد قدرتمند قرار می‌گیرد.

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق، اهم زمینه‌های مطالعات فرودستان در ایران

کتاب‌نامه

اسپیواک، گایاتری چاکراورتی (۱۳۹۷)، آیا فرودست می‌تواند سخن بگوید؟ ترجمه ایوب کریمی، تهران: نشر فلات.

اسپیواک، گایاتری چاکراورتی (۱۳۹۸)، نظریه در حاشیه، ترجمه پیمان‌خان‌محمدی، تهران: نشر بان.
امیرپناهی، محمد، نامیان، فاطمه (۱۴۰۳)، فهم تجربه زیسته زنان از فرودستی، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۲۴(۹۲).

امیری، جهانگیر و دیگران (۱۴۰۱)، «واکاوی جلوه‌های فرودست گایاتری اسپواک در رمان ریح‌الجنوب با مطالعه موردی زنان». لسان مبین. سال سیزدهم (دوره جدید)، شماره ۴۸، صص. ۲۰-۱.

امیرابراهیمی خوشمهر، فاطمه زهرا، مقیم‌نژاد حسینی، سید مهدی، مریدی، محمدرضا (۱۴۰۲)، تحلیل گفتمان فرودستی: بازنمایی عکاسانه فرودستان در ایران از دهه ۱۳۵۰ تا دهه ۱۳۹۰. جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، ۱۵(۱)، ۵۳-۷۳. doi: 10.22059/jsal.2023.357309.666235

تفرشی مطلق، لایلا (۱۳۸۹)، «مطالعات پسااستعماری در ادبیات مهاجرت» علوم سیاسی، شماره ۱۰، صص. ۲۱۱-۲۲۲.

دانون، جوزفین (۱۳۹۸)، نظریه فمینیستی، ترجمه فرزانه راجی، چاپ سوم. تهران: چشمه.

سن، آمارتیا (۱۳۸۱)، توسعه به‌مثابه آزادی، حسین راغفر، تهران، کویر، چاپ اول، صص ۵۷-۵۹.

سلیمی، علی‌الله (۱۳۸۳)، «ادبیات مهاجرت، کتابی تازه: معرفی و نقد رمان شالی به درازای جاده ابریشم». پایگاه اینترنتی کتاب هفته. <http://ketabehafteh.ir/thisweek/NOTE2.ASP#no3>

سن سبلی، بی‌بی راحیل؛ فاتحی، سیدحسین (۱۳۹۶)، «تحلیل مفهوم "فرودست" گایاتری اسپواک در رمان مملکه الفراشه اثر واسینی الاعرج با مطالعه موردی زنان». نقد ادب معاصر عربی. دوره هفتم، شماره ۱۳، صص. ۵۵-۷۵. <https://doi.org/10.29252/MCAL.7.13.55>

شاهرخی، مهستی (۱۳۷۴)، «شالی به درازای جاده ابریشم (بخشی از رمان)». کلک. شماره ۶۷، صص. ۱۸۶-۱۸۹.

شاهمیری، آزاده (۱۳۸۹)، نظریه و نقد پسااستعماری. تهران: علم.

عضدانلو، حمید (۱۴۰۰)، از استعمار تا گفتمان استعمار: دریچه‌ای به ادبیات و نظریه‌های پسااستعماری. تهران: نی.

فرح‌بخش، علیرضا؛ رنجبر، رضوانه (۱۳۹۸). «بررسی مفهوم دیگری فرودست در رمان همنام اثر جومپا لاهیری». نقد زبان و ادبیات خارجی. دوره شانزدهم، شماره ۲۲، صص. ۱۶۵-۱۸۹. <https://doi.org/10.29252/ells.16.22.165>

گاندی، لی‌لا (۱۳۹۱)، نظریه پسااستعماری. ترجمه مریم عالم‌زاده و همایون کاکاسلطانی. چاپ دوم. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

گوئو، شیانولو (۱۳۹۴)، فرهنگ فشرده لغات چینی به انگلیسی برای عشاق. ترجمه ریحانه وادی‌دار. تهران: ققنوس.

مورتون، استیون (۱۳۹۲)، گایاتری چاکراورتی اسپواک. ترجمه نجمه قابلی. تهران: بیدگل. <https://fidibo.com/book/137101>

یزدانی نسب، محمد، رحیمی، سمانه (۱۴۰۳). فرودست منفعل: بازنمایی فرودستان در رمان‌های تنگسیر و سنگ صبور صادق چوبک. جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۶(۱)، - . doi: 10.22034/scart.2023.62848

تحلیل جامعه‌شناختی مطالعات فرودستان در ایران (سعید هاشمی و دیگران) ۳۷۹

سبزه‌ای، محمد تقی، روشن پور، امین (۱۴۰۲)، مطالعه کیفی خشونت خانگی علیه زنان حاشیه نشین بر اساس روش زمینه‌ای (مورد مطالعه: زنان حاشیه نشین شهر خرم آباد)، پژوهش‌نامه زنان، ۱۴(۴۶)،

doi: 10.30465/ws.2024.47638.4017 ۸۹-۶۱

اسمعیل‌یان آذری، زهرا، اسکویی، نرگس، داداشی، حسین (۱۴۰۲)، تحلیل بازنمایی ایدئولوژی جنسیتی در لایه‌های سبکی سوگ‌سروده‌های شخصی فارسی. مطالعات زبانی و بلاغی، ۱۴(۳۴)، ۲۷۴-۲۴۹.

doi: 10.22075/jlrs.2023.30074.2253

شریفی، علی، عباسی شوازی، محمد تقی، عنایت، حلیمه، محمودیانی، سراج‌الدین (۱۴۰۲)، درهم‌تنیدگی‌های ساخت اجتماعی جنسیت و مهاجرت‌های مستقل بین‌المللی زنان ایرانی. نامه

انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۸(۳۶)، ۳۰۵-۳۵۷. doi: 10.22034/jpai.2024.2012821.1309

رشیدی، جمال (۱۴۰۲)، رژیم سیاستگذاری اجتماعی شهری و طرد اجتماعی؛ روایت زدودن بدن و فقر از شهر. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۲۳(۴)، ۳-۲۵. doi: 10.22034/jsi.2023.563373.1622

میروسی نیک، صادق (۱۳۹۴)، توسعه انسانی و عدالت جنسیتی در رویکرد قابلیت‌آمارتیا سن، مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، دوره هفتم، شماره ۴.

مظفری نژاد، طوبی، نجار، اسماعیل (۱۴۰۲)، بازتاب مفهوم فرودست اسپواک در نمایشنامه‌های نه بخش از میل هیدر رافو و مستانه، تاریخ فراموشان از نغمه ثمنی. زن در فرهنگ و هنر، - . doi: 10.22059/jwica.2023.367618.1984

نوری نایینی، محمد سعید (۱۳۸۳)، بازخوانی اندیشه‌های آمارتیا سن در توسعه و آزادی، تبیین ایرانی از نگرش‌های آمارتیا سن. مجله راهبرد، (۳۴)، ص ۵۰۲-۴۳۶.

نوری، شادمفعت (۱۴۰۲)، خوانش پسااستعماری سفرنامه «آدم‌ها و آیین‌ها در ایران» مادام کارلاسرنا (مورد مطالعه: شهر رشت). راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۴۸(۱۲)، ۱۰۲۵-۱۰۵۴.

Bertens, Hans (2007). *Literary Theory the Basics* (2nd ed.). London and New York: Taylor & Francis.

Guo, Xialou (2007). *A Concise Chinese-English Dictionary for Lovers*. Hamburg: Anchor Books Press. Also available online at <https://z-lib.org/>

Lalhratpuii, Annabel (2019). "Xiaolu Guo's *Village of Stone* as an Autobiography". *International Journal of English Language, Literature and Translation Studies* 6(4), pp. 57 – 61.

McNay, Lois (2000). *Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Malden, MA: Polity Press.

Spivak, Gayatri Chakravorty (2006). In *Other Worlds. Essays in Cultural Politics*. London: Routledge.

Thomas, P. D. (2018). *Refiguring the Subaltern*. *Political Theory*, 46(6), 861-884. <https://doi.org/10.1177/0090591718762720>.

Zene, Cosimo. 2013. *The Political Philosophies of Antonio Gramsci and R. Ambedkar*, New York: Routledge.